

INFORMÁTOR

XIX/2008/1

NITRA

OBSAH: • Aktuality • Odznelo na Zjazde SAS • Spoločensko-vedecké podujatia • Z činnosti múzeí • Akademický rok • Spomínáme • Jubileá • Opustili naše rady • Nové publikácie • Zmeny v členskej základni • Oznamy redakcie •

AKTUALITY

Príspevok k metodike archeologického výskumu v urbánnom prostredí

Intenzívny rozvoj a tempo stavebných aktivít v centrách miest stavia metodiku výskumu urbánneho prostredia pred problém terminálneho zachytenia a zhodnotenia nálezových situácií ešte pred ich úplnou stratou. Vzhľadom na reálnu hrozbu definitívnej straty možnosti archeologického skúmania plôch v mestách nadobúda kľúčový význam obsah a úroveň dokumentácie všetkých skúmaných kontextov so zachytením ich vzájomných vzťahov v plošnom rozsahu.

V týchto súvislostiach je dôležitá definícia archeologického výskumu, a v mestskom prostredí najmä záchranného archeologického výskumu.

Podľa § 37 ods. 2 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu je „záchranný archeologický výskum ... predstihovým opatrením vykonávaným na záchranu archeologických a iných historických nálezov predpokladaných v zemi, pod vodou alebo v hmote stavby“.

Upozorňujeme hlavne na predstihovosť opatrenia a na vyčlenenie záujmu aj na hmotu stavby, čím je zo zákona daná možnosť skúmania nielen samotných murív, ale aj všetkých zasýpaných konštrukčných dutín.

V prípade výskumu každého veľkého živého urbanizovaného celku, akým je mesto, je dôležité definovanie priorít archeologického záujmu s určením archeologického potenciálu jednotlivých plôch.

Archeologický záujem sa v mestskom prostredí prirodzene zameriava na stredoveké a novoveké charakteristiky stavebného vývoja jednotlivých parciel, na celkový urbanizmus mesta a faktory naň vplyvajúce, na vývoj materiálnej kultúry, úroveň výrobných a obchodných aktivít obyvateľov mesta, a na celkový obraz ich životných podmienok so zmenami a vplyvaním človeka na životné prostredie. Takýto je aj archeologický záujem pri výskume sídel z predlokačného obdobia vývoja miest. Pri výskume slovenských miest sa záujem výskumu pre ich historickú polykultúrnosť rozširuje na staršie sídliskové horizonty, čitateľné vďaka výraznému nárastu kultúrnych uloženín. Problémom sa pri starších obdobiach javí byť sledovanie širších vzťahov medzi jednotlivými objektmi, pretože ich rozmiestnenie, na rozdiel od stredovekých kontextov, obyčajne nesúvisí s dnešnou parceláciou.

Archeologický potenciál je daný stupňom zachovania intaktnosti kultúrnych vrstiev, rozsahom skúmanej plochy, polohou a hustotou osídlenia vo výskumom sledovaných časových horizontoch.

Z hľadiska veľkosti skúmanej plochy sa v mestách stretávame s týmito typmi výskumov:

- 1./ výskumy líniových výkopov inžinierskych sietí,
- 2./ výskumy líniového podzemného razenia kolektorov,
- 3./ výskumy verejných priestranstiev plošného rozsahu,
- 4./ výskumy parciel a./ v plnom rozsahu, b./ v čiastočnom rozsahu, teda do polovice plochy parcely, c./ maloplošný výskum parcely dotýkajúci sa minimálnej plochy parcely do rozsahu výtahovej šachty.

Archeologický výskum vykonávaný v mestách nevyhnutne musí pozostávať z

- 1./ prípravnej etapy,
- 2./ realizačnej etapy,
- 3./ záverečnej hodnotiacej etapy.

V prípravnej etape musí archeologický výskum mať pred začiatkom realizácie vypracovaný projekt s jasne definovanými prioritami záujmu. V tejto etape je potrebné vychádzať zo širších znalostí historickej a archeologickej topografie, a tiež zo znalosti stratigrafických špecifik lokality. Spomenuté predpoklady sú v dnešných podmienkach

nevyhnutné pri formulovaní korektných realizačných termínov a predpokladaného objemu vykonaných prác pri rokovaniach s investorom.

Prípravná fáza archeologického výskumu musí vychádzať zo štúdia dostupných historických, topografických a ikonografických prameňov. Možno ich využiť nielen pri výskume väčších stavebných diel ako napríklad fortifikácií, ale aj pri výskume samotných parciel. Staršia dispozičná situácia je nezriedka konzervovaná a čitateľná v rozhraní parciel. Mnohokrát sú stavebno-historickými výskumami zachytené relikty stredovekých murovaných konštrukcií v hmote stojacich stavieb. Ako pomôcku nemožno zavrhnúť ani fotografie z 19., prípadne z prvej polovice 20. storočia, na základe ktorých môže bádateľ získať predstavu nielen o pôdorysnej situácii, ale aj obraz o celkovom objeme hmoty sledovaných stavieb. Významným zdrojom informácií sú výsledky statických a inžiniersko-geologických výskumov. Na ich základe možno precizovať postup výskumu a rozsah prác. Takto sa dajú minimalizovať chybné rozhodnutia pri vedení výskumu a s nimi súvisiaca strata čitateľnosti jednotlivých kontextov a ich vzťahov. Pri využívaní deštruktívnych metód archeologického výskumu, ktoré sa pri záchranných výskumoch predovšetkým aplikujú (najčastejšie metóda stratigraficky separovaného odkryvu), je reverzibilita postupu výskumu vylúčená.

V rámci realizačnej etapy je potrebné mať na zreteli rozdrobovanie vlastníctva, ktoré predstavuje závažný problém najmä pri širšom zábere vyhodnocovania výsledkov.

V tejto súvislosti vystupuje ako základná jednotka archeologického záujmu parcela. Z dnešného pohľadu na archeologický výskum parcely mesta nie je možné obmedziť záujem iba na výskum jednotlivých uzavretých objektov, akými sú studne, ľadové jamy alebo odpadové kanalizačné šachty. Pozornosť je potrebné venovať ich lokalizácii v rámci parcely a možnosti interpretácie funkcie jednotlivých priestorov parciel, prípadne okolnosti zmeny ich funkcie. Pri datovaní takýchto objektov sa treba zamerať nielen na určenie časového horizontu zániku objektu, ale aj na datovanie vzniku jednotlivých konštrukcií. Rovnako je pri výskume nevyhnutné riešiť otázku drevozemných provizórií najstaršej zástavby na parcelách, otázku vzniku najstaršej murovanej zástavby, historických niveliet terénu, ich úrovne, úpravy a vplyvov na ich zmeny až do súčasnosti. Pri výskume parcely je potrebné venovať mimoriadnu pozornosť i murivám, a to ako odkrytým archeologickým výskumom, tak aj murivám stojacich architektur. Murivá na parcelách so stredovekým pôvodom nepredstavujú homogénnu hmotu, odrážajú v sebe postupnosť jednotlivých úprav od obdobia svojho vzniku po dnešok.

Pri opise murív sa nemožno obmedziť iba na ich základnú charakteristiku, určenie veľkosti, úpravy a kladu stavebného materiálu, definovanie zloženia a úpravy ložných mált, prípadne ich množstva, alebo charakteru a povrchovej úpravy omietok. Rovnako dôležité je zaznamenanie všetkých rozpoznateľných vzťahov definovateľných archeologických kontextov k murivám, pretože len takýmto postupom sa dá určiť periodizácia jednotlivých stavebných etáp a vypracovať slohovú analýzu murív, resp. sa dajú verifikovať výsledky predchádzajúcich historicko-architektonických výskumov.

Väčšími priestorovými jednotkami než parcely sú uličné bloky. Obyčajne sa nedajú skúmať jednorazovo, alebo v tesnej časovej nadväznosti. Priebeh ich výskumu je závislý od potreby vykonať stavebné úpravy súčasnými majiteľmi parciel. K širším hodnotiacim záverom sa takto možno dopracovať až s odstupom nezriedka niekoľkých desaťročí a zvyčajne aj na základe výsledkov výskumov viacerých autorov. Je zrejmé, že dokumentácia jednotlivých čiastkových výskumov kladie vysoké nároky na čo najpodrobnejšie zachytenie nálezových situácií.

Špecifikom výskumu miest sú palácové stavby, v Bratislave hlavne barokové. Stavali sa na pozemkoch, ktoré vznikli zlučovaním viacerých, najčastejšie dvoch až troch, stredovekých parciel. Rekonštrukcia podoby pôvodných stredovekých parciel môže byť v takýchto prípadoch problematická, a to vzhľadom na rozsiahle stavebné aktivity vykonané pri výstavbe palácov počítajúcej aj s rozsiahlymi suterénnymi priestormi. Je preto mimoriadne dôležité sledovať hmoty murív skúmaných budov, ktoré môžu obsahovať staršie stredoveké jadro, alebo istým spôsobom rešpektovať staršiu dispozičnú situáciu stredovekého stavebného vývoja na parcele.

Pre archeologický výskum majú najväčší význam nepodpivničené priestory s nepodpivničenými plochami nádvorí. Vzhľadom na mohutnosť kultúrnych vrstiev v niektorých mestách (v Bratislave dosahujú hrúbku aj 4,5 m – 5 m) možno v suterénoch sledovať staršie sídelné horizonty neskorej doby laténskej, doby halštatskej a eneolitu.

Problematickým sa javí byť výskum verejných komunikácií a plôch, ktorých uzávera je dlhodobo nemožná, navyše sú tu antropogénne uloženiny narušené trasami funkčných inžinierskych sietí.

Štandardom dokumentácie musí byť geodetické zameranie objektov a skúmaných plôch v súradnicovom systéme JTSK a podrobné polohopisné, ako aj výškopisné zameriavanie jednotlivých nálezov a vrstiev v priebehu celého výskumu v systéme B. p. v. Rovnakou samozrejmou musí byť prítomnosť vedúceho výskumu na ploche pri prospekcii terénu.

Na plochách v rámci bratislavskej pamiatkovej zóny sa vzhľadom na väčší rozsah parciel s výraznejším podielom recentných navážok nemožno zaobiť bez mechanizovaného odkopu. V týchto prípadoch je popri vyššie spomínanej príprave nevyhnutné overenie stratigrafickej situácie v skúmanej polohe zisťovacími sondami, ktoré predchádzajú nasadenie mechanizmov.

V hodnotiacej etape sa všeobecné závery dajú robiť až na základe dostatočného množstva sumarizujúcich poznatkov z predchádzajúcich čiastkových výskumov. Tento proces môže trvať dlhšie a treba rátať s možnými korekciami predkladaných hodnotení na základe ďalších získaných faktov.

V úvode spomenutá hrozba straty intaktných antropogénnych vrstiev v mestách nás stavia pred problém ich ochrany v rámci ochrany archeologického terénu. Dôraz pritom treba položiť na zachovanie stratigrafických väzieb

jednotlivých kontextov k chráneným murovaným objektom, a to ako pred realizáciou výskumu, tak čiastočne aj po jeho vykonaní. Ako príklad takejto komplexnej ochrany v Bratislave možno uviesť výskum záhrady Univerzitnej knižnice a vyhlásenie ochranného pásma okolo chránenej murovanej stavby; výskum Hlavného námestia a ochrau základov murovaného domu z 13. storočia; a odklonenie prístavby kostola Klarisiek na Farskej ulici na základe výsledkov archeologického výskumu.

Branislav Lesák – Branislav Resutík

ODZNELO NA ZJAZDE SAS

Potreba sebareflexie v slovenskej archeológii¹

Na začiatok dovoľte mi, kolegynke a kolegovia, vysloviť nádej, že väčšina Vás bude súhlasiť aspoň s úvodným konštatovaním následnej úvahy nad otázkou potreby sebareflexie v slovenskej archeológii: Reflektovanie vlastných vedeckých postupov, t.j. gnozeologický proces, má pre každú disciplínu existenčný výskumno-strategický, ako aj etický význam.

Potreba uvažovať o samotnej disciplíne, jej budúcnosti a pôsobení v jej konkrétnej existencii a potenciáli sa stala aktuálnou v čoraz viacerých európskych krajinách, vo Veľkej Británii, v Nórsku, Francúzsku, Holandsku, Česku, Poľsku, ale tiež v Nemecku. Tento trend našiel výraznejšiu odozvu v českej archeologickej obci už od roku 1990, keď vyšlo prvé číslo diskusného zborníka príznačne nazvaného Archeologické fórum so širokým spektrom úvah o aktuálnych problémoch českej archeológie, alternatívach organizácie archeológie v Česku, o vzťahoch archeológia a verejnosť, študenti a archeológia, či politika a archeológia. Ďalšiu diskusiu evokoval na stránkach Archeologických rozhľadov Evžen NEUSTUPNÝ pilotnou úvahou: „Kam česká archeologie?“. Archeológiu na Slovensku však tento trend sotva zasiahol.

Pre odpovedajúce skúmanie identity archeológie ako vedného odboru Ulrich VEIT (2005, 138) postuloval tri okruhy otázok, na ktoré, pochopiteľne, v tomto krátkom vystúpení nemôžu byť dané odpovede:

1. inštitucionálna a profesijná platforma – sociálna identita disciplíny,
2. teoreticko-metodologická platforma – kognitívna identita disciplíny,
3. koncepčný program a aktuálne ciele slovenskej archeológie – historická identita disciplíny.

Sú to teda skôr námety do dlhodobej diskusie, ktorá by mala nájsť odozvu aj na stránkach našich odborných periodík.

1. Inštitucionálna a profesijná platforma – sociálna identita disciplíny

V súčasnosti nie sú dostupné údaje o počtoch archeológov činných v jednotlivých európskych krajinách. V Nemecku je počet trvalých pracovných miest odhadovaných na zhruba 550, ide však iba o vedecky činných odborníkov (EGGERT 2001, 360). V polovici 90-tych rokov bolo v Holandsku činných cca 400 profesijných archeológov (informácia prevzatá od Dirka KRAUSSEHO 2006, ktorý uvádza originálny prameň van der Leeuw 1994, 135). V archeológii na Slovensku je činných zhruba 180 promovovaných archeológov. Z tohto počtu približne tretina pracuje v SAV, cca 28% v muzeálnych inštitúciách, približne 17% na vysokých školách, zhruba 13% v pamiatkarskej sfére a cca 9% v ostatných inštitúciách, prevažne v privátnom sektore.² S tak malým personálnym potenciálom aj tradičné úlohy disciplíny, t.j. archeologická pamiatková starostlivosť, výskum a škola, muzeálna činnosť, popularizačná práca, je možné sotva uspokojujúco plniť. Popri výskume archeologických pozostatkov človeka od starého paleolitu až po novovek vystupujú stále výraznejšie bio- a geovedné pramene, ako aj celá paleta archeometrických analytických, datovacích, prospekčných a konzervačných postupov. Disciplína je tak odkázaná nielen na spoluprácu s temer všetkými prírodnými vedami, ale vyžaduje pre serióznú interpretáciu jej prameňov tiež enormné znalosti predindustriálnej technológie, ergonómie, ekonómie atď. To všetko vedie v ostatných rokoch k narastajúcej špecializácii. Ako je to na Slovensku? Ako ďalej so špecializáciou osôb – odborníkov a so špecializáciou inštitúcií?

Čo sa týka súčasného disproporčného rozloženia archeologickej komunity na Slovensku, je očividné, že najvyšší nárast sa dá očakávať v privátnom sektore, ktorý ešte pred 10 rokmi v našom odbore neexistoval. Vzhľadom k tomu, že pôjde o uplatnenie predovšetkým na poli terénnej prieskumnej a výskumnej práce, bude potrebné v týchto indiciách profilovať univerzitné programy bakalárskeho štúdia. Menší počet miest pre akademicky vzdelaných archeológov bude k dispozícii ešte v pamiatkarskom sektore a v múzeách.

V archeologickej praxi sú aktívni pracovníci s tromi úrovňami vzdelania:

1. Univerzitné vzdelanie, tradične formálne ukončené magisterskou hodnosťou. Tento stupeň dosiaľ bol hlavnou vstupnou bránou do profesijnej činnosti. Za archeológa je na Slovensku považovaný výlučne absolvent archeologického odboru univerzitného štúdia. Pritom mnohí akademicky vzdelaní archeológovia pracujú nakoniec ako zamestnanci vo verejnej správe. Od roku 2008 dochádza v tejto tradičnej štruktúre k výraznej zmene, keď univerzitné vzdelanie je členené do dvoch stupňov – bakalárskeho a magisterského.

2. Strednú úroveň tvoria technickí pracovníci, spravidla s ukončeným stredoškolským vzdelaním a dodatočnou odbornou kvalifikáciou získanou buď praxou a/alebo rôznymi odbornými kurzami. Práve táto stredná kategória odborných pracovníkov môže byť v najbližších rokoch výraznejšie posilnená absolventmi bakalárskeho stupňa univerzitného vzdelania (pozri KREKOVIČ 2007, 4).

3. Tretiu úroveň predstavujú spolupracovníci bez špecializovaného vzdelania, ktorí niekedy pracujú ako tzv. pomocní technici, kresliči, či kopáči na terénnych výskumoch.

2. Teoreticko-metodologická platforma – kognitívna identita disciplíny

V slovenskej archeológii najmenej dve generácie archeológov, odhliadnuc od málo výnimiek, sa nepodieľali a nepodieľajú na teoretickej diskusii. Väčšina referátov prednesených na filozoficko-metodologických seminároch, konaných v 80-tych rokoch v Archeologickom ústave SAV nevybočila z „klišé“ kompilačných prác v línii historického materializmu a tzv. úvodníky na stránkach Slovenskej archeológie sa teoretických a metodologických problémov dotkli iba okrajovo. Možno aj tieto „neblahé skúsenosti“ väčšinu nás odradili a skôr utvrdili v utkvalej predstave, že „teória je pominuteľná a materiál večný“, čo má však za následok, že v odbore chýba báza pre diskusiu aktuálnych vedecko-teoretických tém. Dokonca ani v samotnej akademickej elite nie je (terminologická) báza pre konštruktívnu diskusiu. Navyše treba povedať, že chýbajú aj voľné kapacity, aby takáto diskusia prebiehajúca v iných krajinách mohla byť kriticky sledovaná a tým mohla vyvolať pozitívnu odozvu v domácom prostredí.

Pritom by nemalo ísť iba o „číre teoretizovanie“, či komentovanie „módnych smerov“ etablovaných najmä v časti anglofónnej archeológie, ale o rozvíjanie osvedčených prístupov a ich konfrontáciu s aktuálnymi novými trendmi.

3. Koncepčný program a aktuálne ciele slovenskej archeológie – historická identita disciplíny

Som toho názoru, že medzi aktuálne ciele slovenskej archeológie stále patrí Centrálna evidencia archeologických nálezov na Slovensku – CEANS (BUJNA 2001; BUJNA a kol. 2003) a som rád, že tento názor zdieľa aj nové vedenie Archeologického ústavu SAV, keď medzi hlavné úlohy pracoviska na roky 2008 – 2009 zaradilo 1. etapu CEANS-u (základnú databázu). Predmetom diskusie by sa mali stať napríklad otázky týkajúce sa podmienok tvorby a využívania databázy profesijnou odbornou verejnosťou.

Vzhľadom na novo etablovanú podstatne širšiu organizačnú štruktúru archeológie na Slovensku predmetom našej diskusie by sa mala stať tiež medzirezortná spolupráca a projekty.

Ďalší diskusný okruh by mohol byť venovaný problémom organizácie, metodiky a multidisciplinárneho prístupu archeologického terénneho výskumu na Slovensku, kde by bolo žiaduce nadviazať na pracovné zasadnutia slovenských archeológov organizované na začiatku 90-tych rokov (napríklad už v roku 1990 sa zúčastnilo 36 odborných inštitúcií).

Zmyslom tohto vystúpenia bola snaha o obnovenie diskusie a založenie tradície konštruktívnej diskusie v slovenskej archeológii. Sebareflexia sa totiž deje procesom diskusie a bez diskusie nemôže napredovať žiadna veda... Jedným dychom však treba dodať: „Postprocesuálnou archeológiou postulovaná sebareflexia sa nemôže stať vlastným zmyslom a účelom disciplíny.“

Upravený text tohto vystúpenia bude zverejnený tiež formou eseje v najbližšom čísle časopisu *Studia Historica Nitriensia*, kde môžu byť uverejnené aj Vaše postrehy, pripomienky, či reakcie.

Jozef Bujna

LITERATÚRA

BUJNA, J.: Centrálna evidencia archeologických nálezísk na Slovensku (CEANS). Návrh projektu. Spravodaj AÚ SAV 2, Nitra 1991, 1 – 2.

BUJNA, J./KUZMA, I./DOLIAK, D./JENIS, J.: Centrálna evidencia archeologických nálezísk na Slovensku – projekt systému. *Slov. Arch.* 41, 1993, 367 – 390.

EGGERT, M. K. H.: *Prähistorische Archäologie. Konzepte und Methoden.* Tübingen-Basel 2001.

KRAUSE, D.: *Eisenzeitlicher Kulturwandel und Romanisierung im Mosel-Eifel-Raum. Die keltisch-römische Siedlung von Wallendorf und ihr archäologische Umfeld. Römisch-germanische Forschungen Band 63.* Mainz am Rhein 2006.

KREKOVIČ, E.: Premeny štúdia archeológie. *Informátor SAS* 18/2007/1-2, 4.

NEUSTUPNÝ, E.: Kam česká archeologie? *Arch. Rozhledy* 43, 1991, 361 – 370.

VEIT, U.: Zwischen Geschichte und Anthropologie: Überlegungen zur historischen, sozialen und kognitiven Identität der Ur- und Frühgeschichtswissenschaft. *EAZ* 36, 1995, 137 – 143.

¹Text referátu predneseného na Zjazde slovenských archeológov konanom 22. – 23. 4. 2008 v Nitre.

²Údaje sú k 1.11.2007. Za ich poskytnutie ďakujem kolegyni PhDr. Danici Staššikovej-Štukovskej, ktorá ich spracovala v rámci projektu EU UK/06/B/F/NT-162_583 Skúmanie európskej archeologickej komunity.

Je slovenská archeológia v kríze?

Pätnásť rokov po vzniku samostatného Slovenska dáva možnosť zamyslieť sa nad stavom slovenskej archeológie. Domnievam sa, že ho možno charakterizovať ako nie práve najlepší. V minulosti sme si zvykli pri podobných jubileách hovoriť iba o úspechoch, treba však otvorene hovoriť aj o problémoch. Dovolím si tu načrtnúť niekoľko

okruhov, ktoré sú, podľa môjho názoru dôležité:

- Väčšina z nás dúfala, že po r. 1989 sa „znormalizujú“ vzťahy medzi rôznymi inštitúciami – chvíľu sa zdalo, že to bude fungovať, ale pamiatkový zákon a terénne aktivity opäť vniesli rozkol medzi nás. Možno sa mal Archeologický ústav pretransformovať podľa českého modelu a možno malo vzniknúť aj viac súkromných archeologických spoločností realizujúcich terénne výskumy. Istý druh konzervativizmu, ktorý je pravdepodobne archeológom vlastný, však neprial týmto zmenám. Asi to súvisí s kontinuitou spôsobu myslenia spojenej aj s kontinuitou osôb na istých postoch...

- Chýba nám teda reflexia minulého obdobia, ktorá v postkomunistických krajinách už prebehla, či prebieha – vrátane vplyvu marxizmu na naše bádanie. Zdá sa však, že až nová generácia archeológov sa na takúto reflexiu odhodlá – bez nej však vzťahy v našej disciplíne nebudú „vyčistené“.

Stále zotrávame na pozíciách pozitivisticky orientovaného bádania v duchu hesla „Vykop a publikuj“. Keby sa aspoň druhá časť hesla dôslednejšie dodržiavala... Niekoľko desaťročí staré výskumy by bolo potrebné zverejniť aspoň formou katalógu. Pokiaľ tak neurobí autor výskumu, materiál by mal byť po určitom čase každému prístupný. Argumentovať autorským zákonom a zákonmi o duševnom vlastníctve je neetické, keďže výskumy sa nerealizovali za súkromné peniaze jednotlivcov. Tu platí, že čo nie je publikované, vedecky neexistuje, a dlhodobo nepublikované výskumy treba zaradiť medzi neúspechy slovenskej archeológie.

- S tým súvisí aj skutočnosť, že sme neboli schopní dohodnúť sa na vytvorení etickej komisie pri Slovenskej archeologickej spoločnosti (SAS). Dnes, keď každá seriózna organizácia podobného typu má svoj etický kódex (napríklad aj pre nás relevantná Európska asociácia archeológov), to nepovažujem za dobrú vizitku slovenskej archeológie. Súvisí to však aj s fenoménom, ktorý by sme mohli označiť ako „konflikt záujmov“. Pociťujeme, skrátka, nedostatok dôveryhodných osobností s vedeckým a morálnym kreditom, ktorých by sa isté nedostatky v etike netýkali. Zavierať pred touto skutočnosťou oči nám však nepomôže. Výbor SAS sa preto dohodol, že pokiaľ nevznikne etická komisia, bude túto činnosť nahrádzať samotný výbor – je tu teda možnosť obracať sa s podnetmi priamo naň. Výbor samozrejme nemá možnosť sankcií, domnievam sa však, že zatiaľ stačí aj zverejnenie neetického konania. Stanovy SAS, & 2, bod 3 hovoria: (poslaním SAS je) dbať o dodržiavanie zásad etiky vedeckej práce.

- Tento bod je spojený s otázkou postavenia samotnej SAS. Zatiaľ sa jej nepodarilo získať také postavenie, ktoré by z nej urobilo inštitúciu s prestížnym členstvom. Funguje len ako podporná organizácia rôznych archeologických aktivít. Možno by pomohla dohoda, hoci aj nepísaná, o udeľovaní licencií na výskum len členom, prípadne poskytovanie ďalších výhod a pod., túto otázku však nechávam do diskusie. Dovoľte mi opäť citovať stanovky SAS & 2, bod 2a, kde sa píše: (poslaním spoločnosti je) zastupovať profesionálne záujmy svojich členov vo vzťahu k štátnym a iným inštitúciám. V bode 2c sa hovorí, že SAS sa má podieľať na koordinácii vedeckovýskumného programu na Slovensku.

- Chýba seriózna analýza vedeckej produkcie z hľadiska kvantity i kvality. Postrádame, napríklad, monografie orientované na konkrétny vedecký problém. Publikácie katalógového charakteru sú, samozrejme, potrebné, ale v teoretickej oblasti sme pravdepodobne na jednom z posledných miest v Európe. Chýba aj moderné monografické spracovanie jednotlivých úsekov praveku, resp. súhrnné dielo o ňom, čo možno považovať za skutočne alarmujúci stav.

- Chýba diskusia o problémoch – či už vedeckých alebo koncepčných a objektívna kritická a recenzná činnosť... Kuloárové diskusie našej disciplíny nepomôžu, skôr uškodia.

- Chýbajú samozrejme aj financie na systematické výskumy, lenže pokiaľ sa budeme verejnosti a politikom prezentovať len senzačnými, ale náhodnými nálezmi, bude sa zdať, že je všetko v poriadku a úspešne pokračujeme v odhaľovaní našej najstaršej minulosti. Toto je však osvedčený postup z nedávneho obdobia, keď sa ako úspechy našej disciplíny prezentovali len významné objavy a vodili sa delegácie do klenotnice Archeologického ústavu, resp. SNM. Možno v tom období to bolo čiastočne aj opodstatnené, časy sa však (aspoň dúfam) zmenili. Úlohou nás všetkých je neúnavne a na všetkých fórach poukazovať na podfinancovanie archeológie a na potrebu dlhodobých systematických výskumov. Dovolím si odcitovať z môjho príspevku na konferencii o záchranných výskumoch, ktorá sa konala v r. 1981 v Nových Vozokanoch: „V dnešnej dobe už nestačí len zhromažďovať nový a nový, často aj zle dokumentovaný materiál, ktorý v konečnom dôsledku len málokedy posúva naše bádanie významne dopredu. Isteže sa nájdu aj výnimky, ale o ekonomike, sociálno-kultúrnych procesoch, či interakcii človek – prostredie sa takto dozvedáme iba minimálne.“ Zdá sa mi, že tieto slová možno považovať za platné aj dnes. Zvykli sme si v minulom režime poslúchať stranu a vládu, teraz sa však musíme neustále ozývať a artikulovať naše potreby.

- A nakoniec, ale nie v poslednom rade sa mi zdá, že niekedy v našej disciplíne prevládajú súkromné a inštitucionálne záujmy nad záujmami archeológie ako celku, čo je mne osobne veľmi ľúto.

Existujú mnohé ďalšie problémy, o ktorých som nehovoril (napríklad o situácii v múzeách a vôbec v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva, či – aby som bol aj sebakritický – v školstve). Chcel som však len poukázať na niektoré skutočnosti, týkajúce sa archeológie ako celku. Vinu na neutešenom stave slovenskej archeológie nesieme všetci – už len tým, že sme mlčali. Niektoré problémy súvisia pravdepodobne s celkovou situáciou v našej spoločnosti. Možno sme netrepezliví a naozajstné zmeny prinesie až generačná výmena – v každom prípade sa však domnievam, že nastal čas otvorenej a verejnej diskusie, lebo len tak môžeme pomôcť našej spoločnej veci.

Eduard Krekovič

Prístup k aktuálnym informáciám o terénnych archeologických aktivitách dnes a pred štvrt'storočím

Vo svojom príspevku budem stručne porovnávať možnosti bežného prístupu archeológov k základným informáciám o všetkých archeologických terénnych aktivitách realizovaných v priebehu uplynulého roka dnes a pred štvrt'storočím. Pod základnými údajmi pritom rozumiem miesto (slovné označenie obce, okresu, polohy), trvanie výskumu (údaj o časovom rozsahu v dátumoch), realizátora (realizátorov) výskumu (vedúci a autor výskumu), stručnú sumarizáciu základných výsledkov (napr. 8 sídliskových objektov z doby kamennej, 1 hrob z doby rímskej), číslo nálezovej správy a uloženie nálezov. Nejde teda o celkové vyhodnotenie archeologického výskumu, ktorého publikovanie kladie na bádateľ iné nároky. Myslím, že obhajovať potrebu takejto informácie v archeologických kruhoch netreba – pred rokmi viedla k vydávaniu periodika AVANS (Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku) a neskôr k tvorbe projektu CEANS (Centrálna evidencia archeologických nálezov na Slovensku). Pripomeniem, že každý archeológ na Slovensku mal ešte pred štvrt'storočím povinnosť informovať o realizovanej terénnej činnosti v uplynulom roku stručným príspevkom v AVANS-e. Bola to dokonca podmienka vydania povolenia na ďalší výskum. V tom čase mal Archeologický ústav SAV také postavenie, ktoré mu umožňovalo dohliadať na dodržiavanie takejto zásady. Verím, že na pozadí tohto, do istej miery direktívneho prístupu, nebola snaha dokazovať si moc, ale snaha dobrých profesionálnych archeológov zabezpečiť aspoň publikovanie základných informácií o zrealizovaných archeologických výskumoch a prieskumoch. Už vtedy sa registrovalo zaostávanie dokumentačných a spracovateľských aktivít voči terénnym, ako i nedostatok informácií o terénnych aktivitách dostupných pre celú archeologickú komunitu. Archeologický výskum sa vtedy posúval od základného k tvorivému, a potreba poznať vývoj a hustotu osídlenia sa konfrontovala s dostupnosťou prameňov k takýmto témam. Publikovaním správy v AVANS-e sa dosiahlo aspoň zachovanie základných údajov, takže sa aj výsledky krátkych výskumov a prieskumov prestali strácať v množstve chýbajúcich informácií. Túto skutočnosť oceňovali predovšetkým archeológovia z regionálnych archeologických inštitúcií, ktorí mali vždy horší prístup k informáciám než archeológovia z AÚ SAV, ktorí najviac terénnych aktivít aj realizovali a mohli sa s nimi vzájomne oboznámiť. „Avansové správy“ oceňuje čoraz viac i mladšia generácia archeológov, pre ktorú sú v mnohých prípadoch jediným zdrojom informácií o mnohých skúmaných lokalitách.

Povinnosť publikovať správy o archeologických terénnych aktivitách v základnej podobe v periodiku AVANS už niekoľko rokov neplatí, prispieva sa dobrovoľne. Koľko informácií sa do AVANS-u nedostáva, je ťažké odhadnúť. Dá sa iba porovnávať: napríklad v roku 1982 je v AVANS-e publikovaný údaj o 243 skúmaných lokalitách, AVANS z roku 1983 udáva výskum a prieskum na 234 lokalitách. V roku 2004, rovnako ako aj v roku 2005 je v AVANS-e počet skúmaných lokalít 127 (v tomto údaji nie sú započítané výsledky leteckej prospekcie, pretože ide o kvalitou inú formu archeologického výskumu než je klasický terénny výskum). Ak teda porovnáme údaje o výskumoch v rokoch 2004 a 2005 s počtom výskumov v roku 1982 a 1983, vychádza nám o 100 zrealizovaných výskumov menej v súčasnosti než pred štvrt'storočím.

Tento rozdiel je prekvapujúci. Znamená to, že prišlo k útlmu terénnej archeologickej činnosti? Zdá sa to nepravdepodobné. Dnes pracuje v archeológii cca. 190 profesionálnych vyštudovaných archeológov, čo je takmer o polovicu viac ako pred štvrt'storočím; archeológiu možno študovať ako magisterský študijný program na troch univerzitách, a nie na jednej ako v minulosti; a ďalšie tri univerzity sa zapájajú do archeologických aktivít (terénny výskum, prednášky, odborné podujatia). Z uvedeného sa dá usudzovať, že študuje minimálne trikrát viac študentov dnes ako pred štvrt'storočím. Slovensko zažíva stavebný „boom“, budujú sa početné líniové stavby, diaľnice, rýchlostné komunikácie, ktoré pretínajú mnohé lokality po celom Slovensku; nehovoriac o rýchlo rastúcich priemyselných parkoch. K stavebným aktivitám sa vydávajú neznáme počty rozhodnutí k realizácii archeologického výskumu; dá sa predpokladať, že vo vyššom počte než v roku 1983. Nepochybne je to i dôsledok reorganizácie orgánov štátnej správy pôsobiacich v oblasti ochrany pamiatkového fondu a ich posilnenia novými zamestnanými archeológmi, ktorí pred štvrt'storočím na vtedy pamiatkových ústavoch pracovali v menšom počte a najmä bez legislatívnych právomocí, ktoré majú dnes. Na základe takýchto údajov sa dá predpokladať, že by sa malo realizovať minimálne toľko, resp. viac archeologických výskumov ako pred štvrt'storočím. Na druhej strane, ak sa údaje o archeologických terénnych aktivitách stávajú naozaj nedostupnými, mohli by sme usudzovať, že sa slovenská archeológia vracia do doby, keď periodikum AVANS neexistovalo a vedná disciplína bola v začiatkoch. Takýto predpoklad sa však už dnes nedá overiť a s odstupom rokov klesá možnosť objektívnej rekonštrukcie pôvodného stavu realizovaných terénnych aktivít ešte viac.

Pokúsila som sa zistiť, ktorá z inštitúcií má celoslovenský prehľad o aktuálnych archeologických výskumoch, a nakoľko je táto informácia dostupná. Zdá sa, že najlepší prehľad o terénnych aktivitách majú zrejme krajské pamiatkové úrady, ktoré zo zákona registrujú začiatok a koniec archeologických výskumov v rámci svojej regionálnej pôsobnosti a na požiadanie poskytnú informáciu o archeologickom výskume ku konkrétnej lokalite. V celoslovenskom meradle registruje plánované a zrealizované výskumy na vedecké účely, ako aj ostatné zrealizované archeologické výskumy Archeologická rada, ktorá však o svojich rozhodnutiach neinformuje všeobecne prístupným médiom, napríklad prostredníctvom internetu. Informácie o terénnych aktivitách Archeologického ústavu SAV je možné nájsť vo výročných správach uverejnených na internete (napr. <http://www.archeol.sav.sk/sp2007.pdf>). Treba však povedať, že okrem názvu obce, okresu a archeológa, ktorý výskum realizoval alebo zastrešoval, sa z týchto správ viac dozvedieť nedá. Súkromné organizácie majú svoje internetové stránky, na ktorých publikujú výsledky svojich terénnych aktivít, kde sa však nedá zistiť, či sú tieto informácie kompletné. Múzeá, ktorých je z pohľadu

počtu pracovísk zamestnávajúcich archeológa najviac na Slovensku, podrobné informácie o svojich záchranných výskumoch nezverejňujú. Z toho vyplýva jednoduchý záver, že údaje o vykonaných archeologických terénnych výskumoch sú roztratené po inštitúciách realizujúcich tieto výskumy. Ak aj základné údaje dostupné sú (p.vyššie), nevyrovňajú sa charakteru a kvalite informácií, aké sa pred štvrtstoročím publikovali v periodiku AVANS. Možno by sa dalo dokonca povedať, že systematický celoslovenský prehľad o zrealizovaných výskumoch dnes nevytvára žiadna inštitúcia, hoci pred štvrtstoročím bola táto informácia prístupná každému archeológovi a je k dispozícii do dnešných dní.

Treba pripomenúť, že hovoríme stále o základnej informácii, ktorá môže mať v konečnom dôsledku hodnotu jednej bodky na mape pri sledovaní počtu lokalít konkrétnej archeologickej kultúry alebo môže slúžiť ako vodidlo pri pátraní po nálezoch alebo pri uzatváraní dohôd o spolupráci pri spracovaní ukončeného výskumu a pod. Uverejnená informácia sa nestratí, čo však nemožno vylúčiť pri nepublikovaných nálezových správach o archeologických výskumoch. Pred štvrtstoročím sme informácie o výskumoch publikovali, k nevyublikovaným aktuálnym správam však prístup nemáme.

Potreba uverejňovať aktuálne informácie je o to naliehavejšia, že mnohé zo záchranných výskumov vyvolaných investičnou výstavbou sú finančne lukratívne, čo však zároveň neznamená, že archeológia na Slovensku zmenila svoj cieľ, ktorým zostalo systematické poznávanie minulosti prostredníctvom dokumentácie nálezových situácií a štúdia predmetov materiálnej povahy, a nie zarábanie peňazí, neetická konkurencia a honba za pokladmi.

Záver

Zo stručnej analýzy dostupnosti aktuálnych informácií o zrealizovaných archeologických terénnych aktivitách dnes a pred štvrtstoročím vyplynulo smutné konštatovanie. V minulosti mala celá archeologická komunita lepší prístup k poznatkom o výskumoch než je tomu dnes. Periodikum AVANS už nespĺňa funkciu centrálnej publikácie o aktuálnych celoslovenských archeologických výskumoch tak, ako ju spĺňal pred štvrtstoročím, a nejestvuje ani iné médium, ktoré by tieto informácie poskytovalo. Aktuálne údaje o zrealizovaných archeologických výskumoch sú roztratené, a ak aj sú prístupné na internete, chýba im kompletnosť a nepokrývajú systematicky celé Slovensko a aktivity všetkých slovenských inštitúcií. Naliehavosť publikovania aktuálnych správ zvyšuje aj vykonávanie finančne lukratívnych archeologických záchranných výskumov a potreba poznať ich výsledky. Všeobecne prístupné informácie o výskumoch by uprednostnenie honby za peniazmi pred vlastnými cieľmi archeológie prinajmenšom nepodporovali a umožňovali by prehľad dôležitej činnosti archeologických inštitúcií, ktorý dnes v slovenskej archeologickej komunite chýba. Stále treba mať na pamäti, že tieto základné údaje by nenahrádzali periodikum AVANS. Zodpovednosť za kompletnosť údajov by mohla na seba prevziať inštitúcia, ktorá ich dnes môže objektívne získať, napr. Pamiatkový úrad SR alebo Archeologická rada. Základné informácie o zrealizovaných archeologických výskumoch v jednoriadkovom zápise by mohli byť zverejňované aj na internetových stránkach Pamiatkového úradu SR alebo v Informátore SAS, aby boli prístupné celej archeologickej komunite. Bez týchto údajov je dnes veľmi ťažké povedať, koľko archeologických výskumov sa na Slovensku každoročne urobí, a teda sa nedá ani porovnať situácia dnes so situáciou pred štvrtstoročím.

Danica Staššíková-Štukovská

15 rokov po vzniku samostatného Slovenska: diskutovať alebo nediskutovať o súčasnom stave archeologickej vedy na Slovensku?

Súčasný stav vo vývoji a smerovaní archeológie na Slovensku nie je taký, ako by si ho väčšina z nás želala. Nielenže stagnuje, ale kvalita archeologickej vedy stále viac klesá. Ale nie je to len vinou archeológov – odráža to celkový nepriaznivý stav v slovenskej kultúre, vede a v školstve, ktoré počas normalizácie padli do hlbokjej priepasti. Vtedy sa deformovali ľudské charaktery. Ale aj po roku 1989 sa mnohokrát zachránili práve tí, ktorí tento negatívny vývoj zapríčinili a niektorí z nich zaňho dodnes nesú zodpovednosť. Keď porovnávame nízku kvalitu slovenskej archeológie s inými krajinami, stačí sa pozrieť, napríklad, do takej malej krajiny ako je Slovinsko, kde sa archeológia za posledných asi 20 rokov kvalitatívne posunula medzi najproduktívnejšie v Európe. Pôsobia tu osobnosti, ktoré dlhé roky výrazne formovali archeologické bádanie a vytvorili vlastné „školy“ (napr. prof. Gabrovec a jeho vynikajúci žiaci). Tak sa založila tradícia, ktorá je zárukou, že archeológia stále napreduje a tí najlepší študenti a doktorandi v nastúpenej ceste pokračujú. Vznikol fungujúci systém výhodný pre všetkých, keďže okrem univerzít sa archeológia úspešne rozvíja aj na akadémií (pracujú tu špecialisti na obdobie praveku a včasnej doby historickej), v múzeách a tiež v súkromných firmách. Nič im nebráni, aby navzájom úspešne spolupracovali a vzájomne sa podporovali. K takémuto vývoju by raz mohlo prísť aj na Slovensku. A nepochybne v budúcnosti k tomu Slovensko aj dospeje – bude však nutná dlhá cesta. Bude nevyhnutné uvedomiť si, že najprv treba súčasný stav analyzovať a odhaliť najväčšie nedostatky v tom zmysle, aby bolo možné urobiť nápravu. Preto za prioritnú úlohu považujem otvorenie diskusie o problémoch, ktoré tú sú, ktorá by mala začať „reformou myslenia“. Povedané inými slovami: ak bude úroveň slovenskej archeológie aj naďalej klesať, bude následne vytláčaná na okraj záujmu vedeckých inštitúcií v Európe.

Niektorí môžu mať pocit, že zodpovednosť za daný stav nesieme všetci. Ale nie je to celkom tak. Väčšina z nás má stále oči a uši otvorené, ale počujeme len ticho... na naše otázky nikto neodpovedá... Určite je preto potrebné

naštartovať diskusiu. Ale aj diskusia, ak má byť otvorená, kritická a zmysluplná a má nás posunúť v myslení kvalitatívne ďalej, musí byť pripravená. Preto si ako prvú kladiem otázku: Kedy, ako a s kým naštartovať diskusiu? Zatiaľ na to slovenská archeologická obec – zdá sa – nie je pripravená. Slovensko je malá a konzervatívna krajina a je jednoducho skutočnosťou, že aj v archeologickej obci sa „totalitné myslenie a totalitné praktiky“ zakonzervovali i v časoch demokracie.

V prelomovom období po rokoch 1989/1990, kedy nastali zásadné zmeny a inštitúcie sa formovali nanovo – teda ešte pred vznikom samostatného Slovenska, boli pri moci ľudia, ktorí mali právomoci a rozhodli. Nič na tom nezmenil ani vznik samostatného Slovenska. Hoci sa začalo diskutovať o tom, aby sa v súvislosti s narastajúcim počtom záchranných archeologických výskumov aj na Slovensku založili ústavy archeologickej pamiatkovej starostlivosti (podľa českého vzoru, kde vznikli „ústavy archeologické památkové péče“) ako samostatne fungujúce inštitúcie a Archeologickému ústavu SAV by ako hlavná úloha aj naďalej prináležalo vykonávanie systematických výskumov a ich vedecké vyhodnotenie, táto cesta sa po roku 1989 nenastúpila. Na prestížnom postavení Archeologického ústavu, ako ho poznáme z minulosti, keď bol riaditeľom Anton Točík, sa veľa zmenilo. Je však smutnou skutočnosťou, ak musíme konštatovať, že práve úlohy vedeckého bádania ostali v pozadí. Vyhodnotenie veľkých systematických výskumov 20. storočia a ich kompletné publikovanie sa dostáva stále viac a viac na okraj záujmu. Malo by pritom ísť o ťažiskovú úlohu Archeologického ústavu SAV, ktorý má v prvom rade spĺňať úlohu vedeckej inštitúcie. Vznikla však opačná situácia – na prvé miesto v rámci plánovaných úloh pracoviska sa zaradila realizácia záchranných terénnych výskumov.

Od nastúpenej cesty uplynulo už veľa rokov a ja zastávam názor, že by bolo správne a potrebné zamyslieť sa nad tým, a v prvom rade by malo byť samozrejmosťou, aby k tomu kompetentné inštitúcie zaujali stanovisko a začali diskusiu. Vyjadriť k tomuto problému by sa mali – možno práve v rámci zjazdu SAS – vedúci pracovníci Pamiatkového úradu SR, Krajských pamiatkových úradov, univerzít, Archeologického ústavu SAV, múzeí, ako aj súkromných archeologických spoločností. Nemôžeme sa totiž zmieriť s tým, že napríklad spolupráca medzi Archeologickým ústavom SAV a Pamiatkovým úradom nefunguje a viazne, veď na tento neutešený stav doplácajú najmä tí, ktorí zaň vôbec nie sú zodpovední. Malo by byť totiž samozrejmosťou, že každý vedecký pracovník Archeologického ústavu môže spolupracovať s inou inštitúciou – napr. s Pamiatkovým úradom, s múzeom alebo s univerzitou. Keďže k tomu dodnes neboli vytvorené transparentné pravidlá, treba na problémy upozorňovať a začať diskusiu. Toto je nutné riešiť a následne zmeniť. Bezprostredne s tým súvisí aj diskusia o priebehu všetkých archeologických aktivít na Slovensku – ich riadenie a koordinácia. Pôsobenie a právomoci Archeologickej rady ako poradného orgánu Ministerstva kultúry by malo mať jasne definované pravidlá a zároveň by malo byť zabezpečené aj fungovanie kontrolných orgánov, ktoré by sa mali postarať o poriadok. Ak takéto kontrolné mechanizmy neexistujú a systém nie je dostatočne transparentný, mala by sa naša archeologická obec – napríklad prostredníctvom SAS – o tento problém začať zaujímať, a navrhnúť, ako stav zmeniť. Ide predovšetkým o to, aby SAS opäť získala také postavenie, aké má definované v štatúte – mám na mysli najmä §2 Poslanie, ciele, úlohy a formy pôsobenia.

Tento text predkladám ako výzvu do diskusie pre nás všetkých.

Susanne Stegmann-Rajtár

Národná kultúrna pamiatka Smolenice-Molpír – 45 rokov od začiatku systematického výskumu

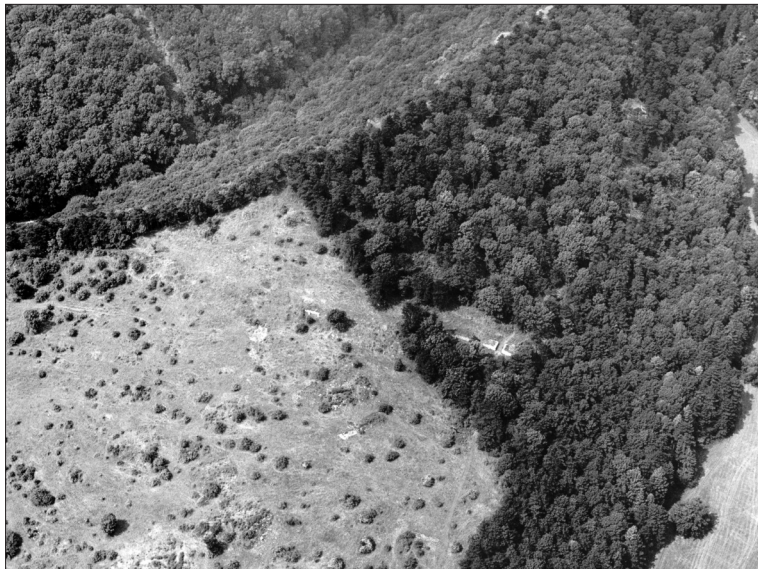
Stopy osídlenia na výšinej polohe Molpír v katastri obce Smolenice, okr. Trnava, sú známe už od konca 19. storočia. Prvé informácie v odbornej literatúre publikoval N. Sándorfi, neskôr v jeho práci pokračoval Š. Janšák. Systematický terénny výskum v rokoch 1963 až 1971 tu realizoval Archeologický ústav SAV pod vedením M. Duška a S. Dušekovej. Už vtedy sa ukázalo, že ide o polykultúrnú lokalitu s nadregionálnym významom, z ktorej sa podarilo zdokumentovať unikátny počet dobre zachovaných predmetov z hlíny, bronzu, železa, kostí a parohoviny, ale aj zo skla, z jantáru a z iných materiálov, ktoré dokladajú osídlenie najvyššie položeného miesta, tzv. akropoly, vo viacerých obdobiach praveku a včasnej doby historickej. Najviac nálezov bolo možné zaradiť do doby halštatskej, do strednej- až neskorej doby laténskej a do včasného stredoveku. Pritom asi 80% všetkých nálezov z výskumu môžeme zaradiť do doby halštatskej, takže dnes vieme, že ťažisko osídlenia spadá do 8. a 7. stor. pred Kr. Vtedy sa tu začalo postupne budovať rozsiahle opevnené výšinné sídlisko, ktoré najneskôr na začiatku 7. stor. pred Kr. nadobudlo centrálné postavenie v rámci celej severozápadnej časti Karpatskej kotliny. Molpír vznikol na strategicky veľmi výhodnom mieste, na východnom svahu Malých Karpát, kadiaľ viedla obchodná cesta spájajúca juhovýchodnú a severnú Európu. Blízkosť Jablonického priesmyku zároveň umožňovala bezprostredné prepojenie a intenzívny kultúrny kontakt medzi Považím a Pomoravím. Náhle opustenie hradiska v dôsledku katastrofickej udalosti spôsobilo, že väčšina keramických nádob a najrôznejších drobných predmetov sa zachovala priamo na podlahách v inventároch odkrytých domov. Sídliskové objekty však na mnohých miestach boli zničené mladším osídlením, preto je interpretácia nálezovej situácie pomerne zložitá a nie vždy jednoznačná. Množstvo drobných nálezov, ale predovšetkým nezvyčajne vysoký počet celých, alebo zrekonštruovaných nádob (okolo 500) z doby halštatskej však jednoznačne dokladá, že pamiatka má mimoriadny význam nielen pre územie Slovenska, ale je výnimočná aj v rámci vývoja staršej doby železnej v strednej Európe.

Opevnený areál hradiska z doby halštatskej má veľkosť približne 12 ha a člení sa na tri časti: na prvé a druhé predhradie a na najvyššie položenú centrálnu časť, tzv. akropolu, ktorá bola preskúmaná takmer celá (obr. 1). Tu sa

postupne odkryli nasledovné objekty: pevnostný múr s dvomi bránami a s oválnou vežou na jeho vonkajšej strane, 62 obytných stavieb, 7 pecí, kultové miesto a cisterna. Podľa jednotnej stavebnej koncepcie a na základe datovania charakteristických typov nálezov môžeme predpokladať, že stavby vznikli a boli obývané približne v rovnakom časovom období. Kamenná a drevozemná architektúra opevnenia a vnútornej zástavby, ako i veľká koncentrácia nálezov z objektov, často i veľmi vzácných, naznačujú, že v dobe halštatskej bol Molpír mocenským a politickým centrom s rozvinutým hospodárskym a nábožensko-kultovým životom. Keď chceme iba stručne vymenovať hlavné kategórie nálezov vyrobených z bronzu, železa, zvieracích kostí, parohoviny, kameňa, ale tiež z jantáru a zo skla, ktoré pochádzajú najmä z centrálnej časti hradiska, treba spomenúť rôznorodé šperky, ozdoby a súčasti odevu, nástroje, náradie, zriedkavejšie súčasti výzbroje, ďalej súčasti konského postroja, fragmenty bronzových nádob a ich hlinené napodobeniny, prasleny, tkáčske závažia, ako aj veľké množstvo tvarovo a výzdobne rozmanitej keramiky. Na základe tohto materiálneho bohatstva sa získali doklady o tom, že obyvatelia Molpíra mali vysoké sociálne postavenie a patrili k elite vtedajšej spoločnosti.

Vyhodnotenie nálezového materiálu z tejto kľúčovej lokality (okrem celých nádob sa črepový materiál nachádza v ďalších cca 1000 krabiciach), ktorý je uložený v Západoslovenskom múzeu v Trnave, je technicky a časovo veľmi náročné. V roku 2001 vznikol medzinárodný projekt medzi AÚ SAV Nitra a Freie Universität Berlin zameraný na analýzu a vyhodnotenie keramiky z doby halštatskej. Cieľom projektu je riešenie aktuálnej problematiky v oblasti sídliskovej archeológie od konca 9. až po prelom 7. a 6. stor. pred Kr., teda v neskorkej dobe bronzovej a vo včasnej dobe železnej. Bližšie informácie k tomuto projektu a literatúra k doterajším výsledkom spracovania sa nachádzajú na www.uni-bonn.de/vfgarch (Ursula Brosseder, Susanne Stegmann-Rajtár).

Letecký záber na časť hradiska Molpír.

Prvé výsledky súborného vyhodnotenia keramiky ukázali, že Molpír bol kľúčovým miestom, ktoré vzniklo v kontaktnej zóne východohalštatskej a lužickej kultúry a zároveň aj jazdecko-nomádskeho kultúrneho spoločenstva východokarpatskej oblasti. Celkovo ide o dosiaľ z literatúry stále nedostatočne preskúmané obdobie zachytávajúce vývojové procesy kultúrnej transformácie v závere neskorkej doby bronzovej a počiatkov staršej doby železnej (HaB/HaC).

V roku 1965 bol Molpír vyhlásený za kultúrnu pamiatku a v roku 1990 za národnú kultúrnu pamiatku. Obec Smolenice v spolupráci s Archeologickým ústavom SAV v Nitre a Krajským pamiatkovým úradom v Trnave vybudovali na lokalite náučný chodník s informačným systémom. Kvôli devastácii bolo potrebné ho už viackrát obnoviť. Na bývalej fare bolo zriadené Múzeum Molpír, kde je vystavená časť nálezov z výskumov M. Duška a na smolenickom zámku (Kongresové centrum SAV) je inštalovaná výstava posterov, ktorá podáva informácie o osídlení hradiska v dobe halštatskej a o jeho významnom postavení v stredoeurópskej oblasti.

Susanne Stegmann-Rajtár

SPOLOČENSKO-VEDECKÉ PODUJATIA

6. kolokvium „História skla 2008“¹

Dnes už „tradičné“ kolokvium venované podpore interdisciplinárneho výskumu a záujmu o historické sklo na Slovensku sa uskutočnilo v dňoch 23. – 25. apríla 2008 v priestoroch Archeologického ústavu SAV v Nitre na Akademickej ulici 2. Usporiadateľmi boli Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV, Slovenská sklárska spoločnosť a Archeologický ústav SAV. Odbornými garantmi boli členky Komisie SAS „História skla na Slovensku“, ktorá dnes pracuje v zložení PhDr. Klára Marková, CSc., PhDr. Gertrúda Březinová, CSc. a predsedníčka PhDr. Danica Staššíková-Štukovská. Externým spolupracovníkom komisie je Mgr. M. Bielich z AÚ SAV.

Podujatie bolo rozdelené na neverejnú a verejnú časť. V neverejnej časti sa riešili otázky spolupráce pri výskume historického skla s kolegami zo zahraničia, hlavne z Čiech. Verejnú časť 24. apríla 2008 otvorili prihovorom

predsedníčka Slovenskej archeologickej spoločnosti PhDr. E. Miroššayová, CSc., a riaditeľ AÚ SAV PhDr. Matej Ruttkay, CSc. Program pokračoval informáciami o činnosti Komisie pre podporu interdisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku (PhDr. D. Staššiková-Štukovská) a Českej sklárskej spoločnosti (PhDr. Kateřina Tomková). V prednáškovej časti odznelo 8 prezentácií (Klára Marková: Fajansa a jantár v staršej dobe bronzovej; Danica Staššiková-Štukovská - Alfonz Plško: Príspevok do diskusie k termínom používaným v archeológii historických skiel; Erik Hrnčiarik: Rímske sklo na Slovensku; Karol Pieta – Mário Bielich: Sklá 6. – 8. storočia z Al-Qusur Failaka, Kuvajt; Martin Hložek: Sklo v mikrostrukturách archeologických materiálov; Dana Rohanová - Helena Hradecká – Romana Kozáková: Koroze skla; Miloš Gregor – Getrúda Březinová – Petra Koošová-Šimončíčová – Marianna Pajtašová: Využitie semikvantitatívnej spektrálnej analýzy a elektrónovej mikroanalýzy pri identifikácii chemického zloženia a technologických postupov pri výrobe pravekého a stredovekého skla; Martin Mešša: Sklo a ľudová tvorivosť v odevie niekoľkých hornosarišských obcí).

Na záver prednáškovej časti bol premietnutý film režiséra Tomáša Petráňa „Perly Jizerských hor“ z cyklu „Nositeľé tradície – žijící a oživené lidské poklady“, ktorý uviedol Luboš Kafka. Vo filme bolo okrem iného možné vidieť rôzne techniky výroby sklenených korálikov, ktorých korene siahajú hlboko do minulosti. Uvedený film sme získali pre distribúciu spolu s pripravovaným zborníkom z podujatia.

V nekonformnej časti kolokvia „okružný stôl“ bolo prezentovaných 20 posterov alebo nálezov skla od doby bronzovej po 18. storočie z lokalít Ždaňa, Cífer-Pác, Nitra-Mlyny, Svätý Jur, Stropkov, Staré Město, Praha-hrad, Dunajská streda, Trenčianska kotlina, Nitra-Mostná ulica, Nitra-Kupecká ulica, Košice kaplnka Sv. Michala, Necpaly, Bratislava-Vydrice. Zaujímavým spestrením bol poster J. Mihályovej o využití bukového dreva v sklárstve. Prijemnú atmosféru podujatia úpravou miestnosti, prípravou občerstvenia a výzdobou pomohli dotvoriť pracovníčky AÚ SAV Marika Pekáriková, Žaneta Nagyová, Sylvia Ptáčková, Dušan Ostertag, Jarka Marettová, Marika Kunová, Janka Meszárošová, Jana Hritzová, Ing. Jana Gajdošíková a Daniela Zeleňáková, ktorým touto cestou srdečne ďakujeme. Novým momentom v našom kolokviu bola prezentácia výrobkov sklenených korálikov z produkcie dielni v Jablonci nad Nisou a Nového Boru z 19. a 20. storočia, spojená s vysvetlením jednotlivých techník výroby korálikov, ktoré zastrešovala odborníčka na sklené koráliky 19. a 20. storočia pani mgr. Ch. Petrásková. Pri tejto prezentácii organizátorom výrazne pomohla PhDr. I. Vlkolínka, CSc., ktorej tiež ďakujeme. Podujatia sa zúčastnilo 51 bádateľov z 24 inštitúcií na Slovensku a z 12 inštitúcií z Českej republiky.

Výstupy z kolokvia budú publikované v špeciálnom vydaní periodika Študijné zvesti alebo v samostatnom zborníku. V letných mesiacoch roku 2008 by mala byť otázka vydania vyriešená, a ak sa nevyskytnú iné problémy, mohol by byť zborník, respektíve všetky práce z kolokvií 2002 – 2008 publikované do konca roku 2008.

7. kolokvium „História skla na Slovensku“ plánujeme uskutočniť v roku 2010 opäť v jarných mesiacoch.

Danica Staššiková-Štukovská

¹Podujatie v rámci grantu VEGA 2/0136/08

Doba laténska v Čechách, na Morave a na Slovensku

Česko-slovenská skupina pre dobu železnú zorganizovala v čase od 13. do 16. mája 2008 v poradí už 9. medzinárodnú konferenciu. Miestom konania boli Roztoky u Křivokláta, okres Rakovník, v Stredočeskom kraji.

Pohľad na hrad Křivoklát.

Stretlo sa tu vyše štyridsať odborníkov na dobu laténsku. Stretnutie pripravil Ústav archeologickej památkovej péče v Prahe (V. Čtverák) v spolupráci s Archeologickým ústavom AV ČR v Prahe. Cieľom konferencie bolo, podobne ako po iné roky, zvýšiť vzájomnú informovanosť o súčasných výsledkoch poznania problematiky, ako aj nadviazanie osobných kontaktov. Program nebol tematicky ohraničený. Príspevky sa týkali teoretického i terénneho výskumu, so zameraním na Keltov. Bol rozdelený do viacerých prednáškových blokov a zahrnoval aj odbornú exkurziu v najbližšom okolí Křivokláta.

Konferenciu otvorili zástupcovia usporiadajúcich inštitúcií (I. Benková a N. Venclová). V prvý deň odznelo 5 referátov, ktoré sa týkali hlavne územia Čiech a boli zamerané na včasnú dobu laténsku a na importy keramiky z územia Grécka. Príspevky predniesli: J. Bouzek: Nové importy řecké keramiky a co dalšího podobného v Čechách a okolí; T. Polišenský – M. Trefný: Červenofigurová keramika z Pitkovic; I. Vojtěchovská: Možnosti výkladu motivů na časně laténské keramice ze Statenic, Praha-Západ; I. Janíček: Dřevěné konstrukce identifikované na předhradí Vladař u Žlutic; P. Křištof: Časně laténské aktivity na výšinné poloze „Na propadeném zámku“ (k. ú. Branov, okr. Rakovník) a jeho okolí.

Na druhý deň sa konala odborná exkurzia, na ktorej nás sprevádzali Vladimír Čtverák a Nataša Venclová. Navštívili sme významnú laténsku lokalitu Mšecké Žehrovice, a k nej patriace malé múzeum. Vo vnútri valového areálu v Mšeckých Žehroviaciach bola v r. 1943 nájdená opuková hlava rozbitá na 4 časti, ktorá stále patrí k najkrajším plastikám doby laténskej. V múzeu Nové Strašecí sme videli stálu expozíciu venovanú práve Keltom. Bola sprístupnená verejnosti v r. 2007. Je zameraná hlavne na oblasť Novostrašeka, ktorá prilákala Keltov v 5. storočí pred Kristom svojim surovinovým bohatstvom železnej rudy a sapropelitu (tzv. švartny). Malá, no veľmi prehľadne urobená expozícia informuje o živote Keltov, o tom, ako ich vnímali antickí autori, a zároveň predstavuje

Mšecké Žehrovice - N. Venclová a účastníci exkurzie.

každodenné činnosti, ako výrobu keramiky, opracovanie sapropelitu, železnej rudy a iných surovín a predmetov. Expozícia je doplnená rekonštrukciami v životnej veľkosti. Novostrašecko 3. – 2. storočia pred Kr. charakterizovala veľká koncentrácia hutníckych dielní a región tak predstavuje jednu z najvýznamnejších oblastí s výskytom železa v keltskej Európe. Podobne je tomu aj s ťažbou a spracovaním sapropelitu. Čierne (tzv. švartnové) výrobky sa nosili v celej strednej Európe, pričom prírodovedné analýzy jednoznačne potvrdili, že materiál k ich výrobe pochádza z Kunovického sloja. Krátka návšteva bola venovaná aj hradu Křivoklát, ktorý je jedným z najstarších a najvýznamnejších hradov českých kniežat a kráľov. Jeho začiatky siahajú do 12. stor. Za panovania Přemysla Otakara II. vznikol rozsiahly a veľkolepý kráľovský hrad, prestavaný Václavom IV. a dobudovaný Vladislavom Jagellonským.

Po obede sme pokračovali návštevou múzea dreveného uhlia. Ide o skanzen firmy Dřevěné uhlí CYRUS, ktorá formou náučného chodníka, doplneného 14 tabuľami, predstavuje ukážky rôznych typov milierov, pecí, ako aj samotnej histórie pálenia uhlia od minulosti do súčasnosti. Výstup na rozľahlé oppidum Stradonice bol odmenený krásnym výhľadom na okolitú krajinu. Keltské oppidum bolo postavené na vrchu „Hradiště“ v nadmorskej výške 380 m. V priebehu jeho rozmachu a existencie bola opevnením chránená plocha o celkovej rozlohe zhruba 90,3 ha. Známe je od konca 19. stor. Pochádza z neho množstvo nálezov, ktoré sú čiastočne publikované, no zároveň rozpredané a roztrúsené po rôznych zbierkach sveta. Pred prudkou búrkou sme sa stihli vrátiť a útočiskom i pohostinným miestom sa na určitý čas stal hrad Nižbor, kde nás privítala jeho riaditeľka pani I. Benková. Hrad založil Přemysl Otakar II. Spomína sa už v r. 1265. Patril k obľúbeným hradom kráľa Václava II., ktorý ho pravdepodobne dokončil. V súčasnosti tu prebiehajú rekonštrukčné práce a časť jeho priestorov je už sprístupnená verejnosti. Prijatie na hrade bolo spojené s pohostením a s prehliadkou zrekonštruovaného Informačného centra keltskej kultúry, ktoré tu teraz sídli, a jeho veľmi vydatých a podnetných expozícií. Sú určené verejnosti, hlavne deťom a školskej mládeži, ale oslovili aj odborníkov zameraných na túto problematiku. Nejde o klasickú výstavu archeologických nálezov. Skoro všetko o Keltoch sa návštevník môže dozvedieť pomocou početných multimediálnych dotykových monitorov. Každá z tematicky zameraných miestností je podfarbená hudbou a zaoberá sa rôznymi sférami vtedajšieho života. Pre deti i pre dospelých je úžasné, že sa môžu podieľať na tvorbe konečného výstupu.

Na tretí deň pokračoval v Roztokách maratón prednášok. Jednotlivé bloky moderovali Nataša Venclová, Miloš Čížmář a Karol Pieta. Postupne odzneli referáty kolegov z Čiech, zo Slovenska, z Poľska a z Moravy: D. Marešová – P. Sankot – P. Foster: Hrob laténskeho bojovníka a remeslníka z Tišic, okr. Mělník; J. Haruštiak: K problematike žiarového pohrebného rítu na keltských plochých pohrebiskách v strednom Podunajsku; spoločné referáty poľských kolegov predniesol M. Bednarek (s M. Rudnickim): Nowe „Němčice“ na Śląsku Opolskim; Cześć 1, 2.; a Osada w Nowej Cerekwi w świetle nowych znalezisk; H. Bradáčová – P. Kos – D. Parma: Laténské sídlisko Brno-Slatina „Švédské šance“; G. Březinová: Keltské sídlisko Nitra-Mikov dvor; E. Mirošayová: Nové nálezy z doby laténskej na východnom Slovensku; I. Bazovský: Zoomorfne bronzové plastiky a problém ich datovania (referát doplnil o najnovší nález dávkovacej platničky na výrobu mincí z Bratislavy); G. Brežňanová: Stredolátenská spona s pseudofiligránovým terčom na päťke v Karpatskej kotline; M. Furman: Výpovedná hodnota rozšírenia hladkých plechových nánožníkov v mobilite Keltov na začiatku staršej doby laténskej; J. Bujna: Keltské reťazové opasky s doštičkovým emailom zdobenými článkami; Z. Smrž: Nové nálezy seker s ramienkami ze severozápadních Čech; M. Čížmář: Depoty z doby laténskej na Moravě; R. Čambal: Nové keltské železné depoty z Plaveckého Podhradí-Pohanskej; I. Čížmář: Poznámky k pozdně laténskému osídlení v okolí oppida Staré Hradisko; P. Sankot: Nálezy předoppidálního období ze Stradonic; A. Vrtel: Neskorolátenská osídlení na Michalskej ul. 9 v Bratislave;

M. Řezáč: Rozšiřování mladolátenského osídlení v jihozápadních Čechách; laténsko-římský makroareál Líně-Uherce; J. Militký: Dálkové kontakty mezi střední Evropou a Galií ve světle mincovních nálezů.

Na záver sa ešte predstavili tri postery: A. Danielisová: Nový pohľad na oppidum České Lhotice; P. Golanová – K. Malý: Doklady hutnění železa z časně laténského sídliště v Olomouci-Neředíně; M. Jakubčinová – T. Vanglová: Osídlenie z doby železnej na východnej strane pohoria Považský Inovec.

V rámci generálnej rozpravy sa diskutovali rôzne témy, ktoré boli veľmi podnetné a týkali sa každodennej reality vedeckého i odborného života. Celý program konferencie bol veľmi dobre naplánovaný. Organizátori si dali záležať na výbere miesta konania, ako aj pri zostavovaní trasy exkurzie. Ponúkli aj vydanie príspevkov vo svojom periodiku. Prostredie ubytovania v hoteli s reštauračným pivovarom bolo veľmi príjemné a domáci pán bol ochotný urobiť nám prednášku o dejinách pivovarníctva v stredných Čechách.

Ďalšia, v poradí desiatu konferencia, by sa mala uskutočniť na Slovensku.

Gertrúda Březinová

Od zrna k McDonaldu

Katedra archeológie, Katedra histórie a Katedra muzeológie Univerzity Konštantína Filozofa Nitre aj tento rok usporiadala podujatie pod záštitou „Dní studentských univerzit“. Tento deň sa niesol v duchu stravovania, hodovania, prípravy stravy a nápojov od najstarších čias podnes s pomenovaním „Od zrna k McDonaldu“.

Prednáškový cyklus otvorila prof. Hečková s prednáškou „In vino veritas a iné“, v ktorej zaujímavou formou informovala o slovných spojeniach týkajúcich sa jedál, potravín, surovín ako jablko (sváru, Adamovo jablko, jablko poznania), chlieb (chlieb náš každodenný, nielen chlebom je človek živý, príde na lámanie chleba), soľ (soľ nad zlato), mlieko (mliečna dráha) a i.

Doc. J. Zábojník, CSc., z Archeologického ústavu SAV prezentoval experiment s pečením kurčat'a pod zvonmi na pečenie, ktoré tvoria špecifickú skupinu včasnostredovekej keramiky. Spomínaný archeológ spolu s kolegom PhDr. Gabrielom Fusekom, CSc., piekli nasolené kura vcelku vyplnené jablkom a obložené žihľavou. Skonzumovanie celého kurčat'a spolu aj s jablkom svedčí o zdarilosti experimentu.

Strava v období napoleonských vojen bola témou ďalšej prednášky RNDr. Petra Chrastinu, PhD., z Katedry histórie FF UKF v Nitre. Spomínaný kolega vystúpil so svojou prednáškou v dobovom kostýme vojaka z napoleonského obdobia a veľmi pútavo prezentoval stravu a zvyky stravovania na bojisku alebo v kasárňach.

Naším dlhoročným hosťom v rámci týchto podujatí je Mgr. Katarína Nováková, PhD., z Katedry etnológie FF UCM v Trnave. Z jej prednášky sa poslucháči mohli dozvedieť mnoho informácií o bryndzových haluškách, ktoré sa stali národným symbolom, avšak nie sú typickým národným jedlom Slovákov.

Peter Jandura z Katedry etnológie FF UCM v Trnave vystúpil s prednáškou o súčasných podobách stravovania študentov žijúcich doma a v študentských domovoch.

Po odznení prednášok nasledoval študentský blok, ktorí sme nazvali „Tvorivá dielňa študentov“.

Ján Jakubej, študent 2. ročníka histórie, vystúpil s prednáškou o stravovaní v stredoveku.

Študenti 2. ročníka archeológie pripravili formou plagátov prezentáciu o technikách spôsobu spracovania obilia od najstarších období podnes. Účastníci tohto podujatia sa mohli dozvedieť, ako sa pracovalo s trecími kameňmi, rotačnými žarnovmi, ako sa mlelo na veterných a vodných mlynoch, odkedy sa používali elektrické mlyny a i.

Panelová diskusia, ktorú pripravili študenti 3. ročníka archeológie, informovala o niektorých pokrmoch a nápojoch z dôb najstarších. Na stenách z jednej prednáškových učebni ste si mohli prečítať zaujímavosti o medovine, pive a chlebe, pričom študenti čerpali hlavne z archeobotanických, archeologických, etnobotanických a etnografických prameňov. Na otázky odpovedali autori týchto plagátov. Prezentované študentské práce vznikali na seminároch pod vedením Mgr. Márie Hajnalovej, PhD.

Študenti archeológie sa postarali o spestrenie programu formou „bufetu“, kde v dobových kostýmoch podávali pokrmy pripravené na základe historických receptov z kuchárskych kníh z 13. až 16. storočia. Mohli ste ochutnať vínové keksíky, mandľové guľky, sezamový cukrkandl, slivkový koláč, osúchy, špenátové kúsky a iné.

Pod vedením prof. Hečkovej pripravili ďalší program študenti 4. ročníka muzeológie, ktorí prezentovali stravovanie v dobe rímskej. Vychádzajúc z historických prameňov sa študentom podarilo pripraviť množstvo pokrmov ako rímske šišky z bieleho chleba, ovocnú a medovú kašu, ovocné misy, chleba a pod. Svoju prednášku doplnili súťažou, v ktorej sa hlavne jedlo a pilo....

Na budúci rok chystáme podobnú akciu, návrhy zaujímavých tém srdečne uvítame.

Zuzana Borzová

Výstavy v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave

V prvom polroku 2008 bolo v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave sprístupnených niekoľko nových výstav. Dve nové výstavy sa dajú vidieť v priestoroch múzea na Žižkovej ul. (pavilón Podhradie). Aj pre laikov je mimoriadne atraktívna výstava „Théby. Mesto bohov a faraónov“, realizovaná v spolupráci s Národným múzeom v Prahe. Na výstave sú predstavené exponáty z Náprstkoveho múzea v Prahe, z Mestského múzea v Moravskej Třebovej, zo Štátneho zámku Kynžvart, z Národnej galérie v Prahe a zo Slovenského národného múzea. Ide o jedinečnú kolekciu, ktorú už mali možnosť vidieť návštevníci pražského Národného múzea. Súčasťou akcie boli aj sprievodné podujatia – prednášky, filmy a pod. K výstave vyšiel reprezentačný katalóg, žiaľ cenovo prístupný len solventnejším záujemcom.

V priestoroch Archeologického múzea SNM na Žižkovej ul. bola sprístupnená výstava „Kabinetná zbierka Evanjelického lýcea v Bratislave“. Je to jedna z našich najstarších zbierok, ktorá vznikla ešte v 19. stor. v Bratislave ako školská kolekcia. V roku 1961 sa archeologická časť zbierky dostala do SNM. Obsahuje vyše 1000 egyptských, gréckych a rímskych pamiatok. Niektoré artefakty kolekcie už boli medzitým výberovo publikované, na výstave je po prvýkrát predstavená takmer kompletná zbierka.

V tej istej budove sa nachádza rekonštrukcia hrobevej komory kniežacej mohyly zo staršej doby bronzovej z Dunajskej Lužnej-Nových Košarísk (rekonštrukciu mohyly č. 1 a repliky nádob vyrobila fa Atelier P2Pottery z Trenčína).

V priestoroch Prírodovedného múzea SNM na Vajanského nábreží bola otvorená výstava „Človek v čase a priestore“ predstavujúca vývoj človeka ako prírodného druhu na základe nálezov zo slovenského územia, na ktorej sú paleoantropologické nálezy sprevádzané výberom artefaktov.

Vladimír Turčan

Deň Slovanov vo Vlastivednom múzeu v Hanušovciach nad Topľou

Slovenská archeologická spoločnosť sa spolupodieľala na organizovaní zaujímavého popularizačného podujatia Deň starých Slovanov – spoločných predkov s podtitulom archeofestival, ktoré sa uskutočnilo 18. mája t.r. v historickom parku pri Vlastivednom múzeu v Hanušovciach n.T. Podujatie bolo súčasťou propagácie myšlienky archeoparku pri tomto múzeu a pokusom o vytvorenie priestoru pre „zážitkové“ spoznávanie našich dejín. Realizovalo sa v rámci spolupráce s ukrajinským partnerom múzea – Ústavom výskumu Karpát Užhorodskej národnej univerzity (odtiaľ ak akcentácia Slovanov ako spoločných predkov). Za slnečného nedeľného popoludnia sa niekoľko stoviek

Med a Slovania - to vždy išlo dokopy.

návštevníkov (asi 800 – 1000) mohlo na chvíľu premiestniť v čase a dotknúť sa dejín. Od 14. hodiny, kedy starí Slovania v dobových kostýmoch oživilu svoju „osadu“, až do večera sa prostredníctvom scénickej kompozície Návrat do hlbín času zoznámili s dejinami Slovanov od 6./7. stor. do 9./10. stor. so zameraním na regionálne doklady slovanského osídlenia vo Vranovskom okrese, mohli si vyskúšať prácu remeselníkov, zakúsiť pocity bojovníkov i jazdcov na koni, zoznámiť sa so slovanským bylinkárstvom i kuchyňou. Vystúpenia a prezentácie všetkých aktívnych účinkujúcich boli teda nielen ukážkou, ale zároveň netradičnou školou, výučbou a ponukou všetko si vyskúšať a všetko okúsiť. Návštevníci mohli byť na chvíľu kováčmi, kovotepcami, šperkármi,

rezbármi, košíkármi, tkáčmi na doštičke, hrnčiarmi v ruke i na kruhu, mohli sa zoznámiť s bylinkami, s prácou včelára, spoznať rôzne druhy obilia, stať sa slovanskými bojovníkmi či jazdcami atď. Veľký úspech mala ochutnávka typických slovanských jedál – kaše, chleba, placiek, tvarohu a medu. Organizátorom vlastne išlo práve o to poskytnúť návštevníkom zážitok, prežiť a aktívnu spoluúčasť na prezentácii historických dejov. Keďže remeslá a činnosti boli

na Dni Slovanov výukové, úspešní účastníci, ktorí zvládli aspoň 5 z 15 činností, mohli získať certifikát Šikovných slovenských rúk s príležitostnou pečiatkou dňa.

Deň starých Slovanov pozdravila tiež predsedníčka Slovenskej archeologickej spoločnosti PhDr. Elena Miroššayová, CSc., podobne ako hostia z Poľska, z Cypru a z Anglicka. Aj podľa ich reakcií sa domnievame, že sa hanušovský slovenský deň vydaril a takéto spoznávanie slovenských dejín a kultúry sa domácim i zahraničným návštevníkom páčilo.

Archeofestival – v Európe nepomerne častejší, v slovenských podmienkach zatiaľ skôr netradičný spôsob popularizácie – ukázal, že návštevníkovi možno sprostredkovať dejiny pútavo, zaktivizovať ho, interaktívne ho zapojiť do činností a umožniť dospelým i deťom príjemne prežiť čas. Pri takýchto podujatiach je najrizikovejším faktorom počasie. Slniečko a teplo sú polovičnou výhrou. Naše vymodlené počasie skončilo

Predsedníčka SAS PhDr. Elena Miroššayová, CSc.

so záverom programu a večerný lejak a búrka akoby chceli dohoniť zameškané. Dňu starých Slovanov však už dážď neublížil. Šťastlivo bol za nami a s ním aj nová skúsenosť a pekná aktivita.

Mária Kotorová-Jenčová

AKADEMICKÝ ROK

Dizertačné práce obhájené na Filozofickej fakulte UK v Bratislave

Mgr. Jana Šuteková: Bošácka skupina a jevišovická kultúra na Slovensku.

Práca sa zaoberá postbadenským vývojom na západnom Slovensku a priľahlom území Moravy, Dolného Rakúska a Zadunajska. Jej ťažiskom je analýza doteraz nepublikovaného materiálu zo sídlisk Podolie a Kočín. Na sídlisku v Kočíne bolo prvýkrát na Slovensku rozpoznané čisté jevišovické osídlenie. V Podolí, vzdialenom necelých 15 km od Kočina, sa nachádzalo opevnené sídlisko bošáckej skupiny. Výsledky analýzy keramiky z oboch lokalít prispeli k čiastočnému riešeniu problematiky postbadenského vývoja v mladoeneolitickom kultúrnom komplexe na prelome 4. a 3. tisícročia pred Kr.

Mgr. Petra Šimončíčová-Koášová: Kultúrne – spoločenské a hospodárske vzťahy medzi územím Slovenska a Talianska v stredoveku.

Jedným z hlavných cieľov práce bolo zmapovanie talianskych importov v rámci archeologických nálezov na území Slovenska v chronologickom rámci od vzniku Uhorského kráľovstva po záver 16. storočia. Pôvod predmetov doktorandka dokazovala na základe historických súvislostí i prírodovedných analýz. Významná časť je venovaná Banskej Štiavnici ako vzorovému mestu, v ktorom bolo možné názorne doložiť prenikanie „talianskej“ kultúry do tamojších nálezov.

Dizertačné práce na Katedre archeológie FF UKF v Nitre

Na katedre boli poslednom období odovzdané tri dizertačné práce, z ktorých dve sú už obhájené.

Zuzana Borzová: Poľnohospodárske náradia a nástroje v období 6. – 12. storočia na území dnešného Slovenska.

Práca je zameraná na sledovanie vývoja poľnohospodárskeho náradia v období včasného stredoveku.

Primárnym cieľom práce je prostredníctvom analýzy archeologického materiálu a ostatných dostupných prameňov charakterizovať každý druh náradia zvlášť a následne sa pokúsiť o rekonštrukciu vývoja poľnohospodárskeho náradia v jednotlivých časových horizontoch v období 6. až 12. storočia. Konečným zámerom práce je poukázať na predpokladané úkony vykonávané v rámci poľnohospodárstva náradím, ktoré sa zachovalo v archeologickom materiáli a tak sledovať prípadné zmeny v poľnohospodárstve.

Súčasťou práce je sumár poľnohospodárskeho náradia (jeho podrobná charakteristika s metrickými údajmi, ustálenou terminológiou a typológiou) nájdeného na území dnešného Slovenska z obdobia 6. – 12. storočia, známeho z publikovanej literatúry, ale aj z niektorých doposiaľ nepublikovaných exemplárov.

Obhajoba: november 2006

Pavol Šteiner: Keramický inventár otomansko-füzesabonyského kultúrneho komplexu vo svetle nálezov z Barce I.

Práca je výsledkom niekoľkoročného výskumu materiálu z významného náleziska OFK, opevneného sídliska Barca-Nad Begányho mlynom, známeho aj ako Barca I. Lokalita poskytla značné množstvo keramických artefaktov, ktoré neboli doposiaľ spracované. Ich vyhodnotenie je príspevkom k osvetleniu vývoja keramiky OFK v Karpatskej kotline, ako aj k spresneniu chronológie komplexu v širších súvislostiach. Práca obsahuje základný opis nálezov a nálezových okolností v Barci I ako aj na iných lokalitách, návrh chronológie podľa zistených skutočností a je doplnená obrazovou prílohou.

Obhajoba: november 2007

Noémi Pažinová: Neolitická keramika stupňa Lengyel 1 zo sídliska v Bučianoch.

Práca prináša výsledky spracovania lengyelského keramického súboru z Bučian, okres Trnava. Prvoradým cieľom bolo prehĺbiť a rozšíriť znalosti o počiatkoch mladého neolitu na Slovensku na základe charakteristiky lengyelskej keramiky. Prostriedkom na dosiahnutie cieľa bola analýza keramiky z polohy Kopanice v Bučianoch, kde bolo odkrytých 33 sídliskových jám a úplný pôdorys rozsiahlej kruhovej architektúry – rondelu. Čiastkové ciele práce je možné zhrnúť v jednotlivých bodoch nasledovne: 1. preveriť použitie kódu MMK na lengyelskom súbore z Bučian, podľa potreby ho modifikovať a doplniť; 2. analyzovať lengyelský keramický súbor z Bučian-Kopaníc; 3. priblížiť súčasný stav lengyelského osídlenia prvého stupňa na Slovensku; 4. zjemniť a detailnejšie určiť chronológiu prvého stupňa lengyelskej kultúry na Slovensku, a tým nadobudnúť aj presnejšiu predstavu o jej vzťahoch so súvekými celkami v susedných oblastiach.

Analýza keramiky z Bučian na jednej strane umožnila na základe súboru určujúcich a priebežných znakov definovať dve vývinové fázy na sídlisku a na druhej vytvoriť presnejšiu synchronizáciu s lengyelskými lokalitami prvého stupňa na Slovensku. Keramický materiál z Bučian-Kopaníc je možné považovať za východisko pre detailnejšie triedenie mladšieho úseku prvého stupňa lengyelskej kultúry a využiť na seriálne porovnanie so súvekými náleziskami u nás a nadviazať na výsledky hodnotenia materiálu MMK/MOG I na Morave a v Rakúsku.

Zuzana Borzová, Noémi Pažinová, Pavol Šteiner

Študijný pobyt v Sheffielde

V priebehu akademického roka 2006/2007 sa nám, Jane Hlavatej a Kataríne Válovej, študentkám vtedy 4. ročníka odboru archeológia na UKF v Nitre, naskytla možnosť vycestovať na študijný pobyt do Veľkej Británie prostredníctvom programu zahraničnej mobility Socrates-Erasmus. Našu domovskú Katedru archeológie a muzeológie sme na letný semester vymenili za Department of Archaeology, Faculty of Arts, tamtojšej univerzity v Sheffielde (The University of Sheffield, UK).

Aby sa tento študijný pobyt vôbec mohol uskutočniť, bolo potrebné vybaviť niekoľko formalít a potvrdení, počínajúc výberovým konaním študentov a odporúčaním domácej univerzity (UKF Nitra), cez oficiálne prihlášky (tzv. Learning Agreement), výpisy z indexov (tzv. Transcript of Records) pre hostiteľskú univerzitu, predbežný výber študijných kurzov na hostiteľskej univerzite, končiac oficiálnym prijatím a schválením štúdia na univerzite v Sheffielde. Následne nám bolo prostredníctvom domácej univerzity poskytnuté štipendium (poukázaním na medzinárodný bankový účet) určené na pokrytie výdavkov spojených so samotným štúdiom.

Pred odletom do Veľkej Británie sme si zaistili ubytovanie, v našom prípade v súkromnom podnájme, pretože v porovnaní s univerzitným ubytovaním, nás to naše „súkromné“ vyšlo mesačne na polovicu „internátovej“ sumy.

Zo Slovenska sme odlietali pár dní pred začiatkom letného semestra v Sheffielde (prelom januára/februára 2007). Ešte pred jeho oficiálnym začiatkom zorganizovala hostiteľská univerzita trojdňové úvodné stretnutia pre zahraničných študentov, kde nám postupne predstavili jednotlivé katedry a previedli nás po celom univerzitnom mestečku, k čomu každý študent dostal mapu so situačným plánom univerzitných budov a zdravotníckych zariadení. Tiež nám poskytli základné informácie a formuláre potrebné pre zaregistrovanie na hostiteľskej katedre a každému študijnému odboru prideliť poradcu, ktorý bol zároveň koordinátorom programu Socrates-Erasmus pre príslušnú katedru. No nezostalo len pri formalitách. S takým anglickým humorom nás organizátori stretnutia zoznámili s charakteristickým anglickým vystupovaním v spoločnosti a s používaním vhodných fráz, ktoré v prípade počiatočných jazykových bariér dovysvetľovali gestami, znamenajúcimi pre mierne vystresovaných prítomných nových študentov v cudzej krajine malé prelomenie ľadov. Na dôvažok nám poskytli voľné kupóny do univerzitnej jedálne, čo veľa z nás, hladných a nervózných, ocenilo.

Počas prvých dní semestra (asi 1 – 2 týždne) sme si museli vybaviť už spomenutú registráciu štúdia, skontaktovať sa s našim poradcom a doriešiť výber študijných kurzov pre nasledujúce štúdium. Tamojší kreditný systém je

podmieneny získaním 60 kreditov za dané študijné obdobie (teda za jeden akademický rok je to 120 kreditov). V našom prípade sme si zvolili 3 prednáškové kurzy, z ktorých každý mal hodnotu 20 kreditov (po prevedení na náš kreditný systém je to 10 kreditov za každý predmet). Z ponúkaných predmetov sme si vybrali dva s environmentálnym zameraním a to Metódy archeobotaniky (pod vedením prof. G. Jones) a Metódy archeozoológie (Dr. P. Halstead), ktoré prebiehali formou trojhodinových kurzov, kde sme študovali i analyzovali materiál v praxi. K obidvom kurzom prebiehal raz týždenne trojhodinový seminár, ktorý veľmi obohatil naše vedomosti a skúsenosti. Spôsob organizácie seminára nás najprv prekvapil, avšak následne sa nám veľmi zapáčil. Každý z nás, študentov, totiž raz týždenne viedol celý seminár a diskusiu, pričom všetci ostatní sme mali za úlohu naštudovať si približne päť článkov k diskutovanej téme. Pedagóg pôsobil na seminári len ako prísediaci a radca v prípade teoretického problému týkajúceho sa danej témy. Okrem environmentálnych kurzov sme si vybrali tretí, zameraný na stredovek, pretože obidve sme obdivovateľky tohto historického obdobia. Predmet a prednášajúci Dr. J. Moreland nás uviedol do problematiky Temného obdobia Britských ostrovov v období rokov 500 až 1000 n. l. Pravidelne, približne po každej tretej prednáške, sa uskutočňoval seminár venovaný danej problematike.

Štúdium, ktorému sme sa počas semestra venovali, sa mi zdá jednoduchším, ako na domácej univerzite. Zjednodušuje ho najmä prítomnosť veľkých knižníc s veľkokapacitnými študovňami prístupnými 24 hodín denne, nehovoriac o dostupnosti potrebného študijného materiálu nielen fyzicky v knižnici, ale rovnako v elektronickej podobe na internete (miestnosti s prístupom na internet boli súčasťou každej univerzitnej budovy). Do knižnice, vyhľadávacej databázy publikácií a článkov, ako aj do všetkých univerzitných budov a zariadení (tiež univerzitných športových a kultúrnych centier) sme mali prístup cez univerzitnú študentskú čipovú kartu. Tú sme dostali po vybavení registrácie nášho štúdia v Sheffielde.

Anglický vysokoškolský systém využíva ukončenie prednáškových kurzov formou ústnej skúšky len veľmi zriedkavo. To platilo aj v našom prípade. Environmentálne predmety sme ukončili napísaním projektov, ktoré pozostávali z analýzy a z interpretácie buď archeobotanických alebo archeozoologických dát. Tie sme dostali v tabuľkovej forme aj so základnými informáciami pochádzajúcimi z archeologických výskumov konkrétnych lokalít. Počas celého semestra nás pedagógovia vlastne teoreticky a najmä prakticky pripravovali na to, aby sme boli schopní reálne zanalyzovať environmentálne dáta a vyvodit' z nich príslušné závery, čo sa nám aj podarilo. Aj keď sa nám pri prvotnom pohľade na nespočetné množstvá tabuľkových dát zdalo, že to bude veľmi ťažké, všetky informácie, praktické skúsenosti a hlavne prístup pedagógov, zabezpečili úspech. Ukončenie kurzu týkajúceho sa stredovekého obdobia bolo o niečo jednoduchšie. Nebolo treba napísať projekt, ale esej, ktorej tému sme si vďaka ústretovosti prednášajúceho Dr. J. Morelanda mohli vybrať sami. Eseje sme spracovali v podstate na princípe porovnania anglického a domáceho – stredoeurópskeho – prístupu k danej problematike. Mierne ťažkosti pri ich písaní sme prekonali aj vďaka priateľskému prístupu pedagóga a množstvu rád a odborných vedomostí, ktoré nám na konzultáciách poskytol. Nemálo nám pomohla aj ústretovosť našich „domorodých“ anglických spolužiakov, ktorý nás rýchlo prijali do kolektívu.

Letný semester v Sheffielde nebol pre nás len skvelou príležitosťou vyskúšať si štúdium v zahraničí, ale aj získať nových priateľov, spoznať ďalších zahraničných študentov (z ktorých mnoho sme stretávali na spoločných prednáškach) a hlavne cestovať. Cez veľkonočné sviatky majú študenti sheffieldskej univerzity trojtýždňové prázdniny, čo by im nejeden slovenský študent určite závidel. My sme ich využili na brázdenie britskej krajiny krížom-krážom – samotného Sheffieldu, s jeho krásnymi parkami s množstvom zelene, s krásnymi historickými stavbami a s katedrálou, a s príjemnými kaviarničkami a pubmi rozosiatymi po celom meste... Nenechali sme si ujsť ani Národný park Peak District, či známe veľkomestá od Londýna, cez stredovekou atmosférou dýchajúci York, po škótsky Edinburgh.

S príchodom júna sme si začali uvedomovať, že semester, a teda aj náš pobyt v Anglicku sa čoskoro skončí. Čakalo nás ešte vybavovanie formalít v miestnej kancelárii programu Erasmus pre našu domácu univerzitu, ako aj získanie potvrdenia o študijnom pobyte a o výsledkoch absolvovaných skúšok. Aj keď celý semester vie byť niekedy poriadne dlhý, pre mňa bol ten sheffieldský skôr jedným z tých kratších.

Štúdium v zahraničí bolo niečím novým, prvotný šok z cudziny vystriedala rýchla aklimatizácia a všadeprítomný anglický úsmev. Na to, že sme sa s pedagógmi navzájom oslovovali krstnými menami a všade vládla priateľská atmosféra, sme si ľahko zvykli, a príjemné prostredie na čele s naším domovníkom a spolubývajúcimi nahradilo na čas našu rodinu. Bola to pre nás obidve skúsenosť na nezaplatenie, a ak by som mohla, odporučila by som zahraničné študijné pobyty všetkým študentom, ktorí majú chuť skúsiť niečo nové, získať mnoho odborných vedomostí a hlavne vrátiť sa domov s nezabudnuteľnými zážitkami.

Jana Hlavatá

Viktor Myskovszky (1838 – 1909)

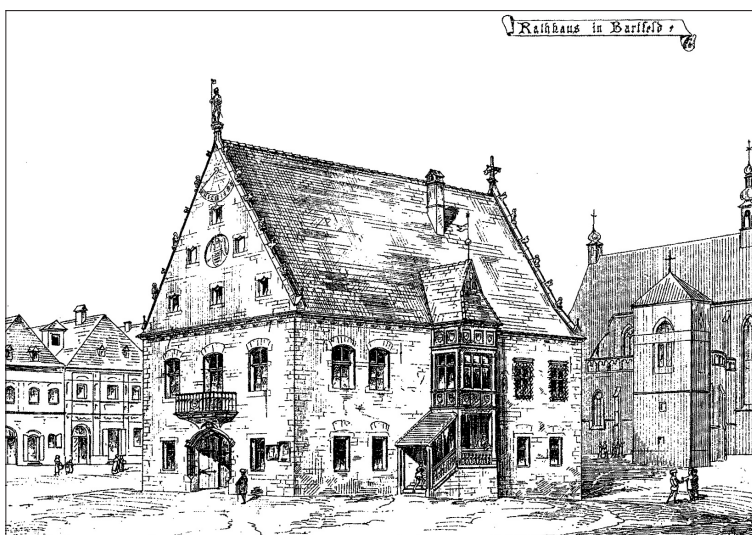
Jedným z najvýznamnejších ochrancov pamiatok a historikov umenia pôsobiacich v druhej polovici 19. stor. v Uhorsku bol Viktor Myskovszky. Narodil sa 17. 5. 1838 v Bardejove v rodine, ktorá sa sem presťahovala okolo roku 1800 z Poľska – pravdepodobne z politických dôvodov, po nevydarenom povstaní. Dedo bol kováčom, hoci mal šľachtický predikát „de Mirov“. Otec už študoval, ako právnik zastával rôzne funkcie v mestskej rade, neskôr sa stal súdnym radcom. Z jeho 8 detí sa dospelosti dožili len traja. Najstarší Viktor navštevoval nižšie triedy gymnázia v Bardejove, vyššie postupne v Sátoraljaújhelyi, v Rožňave a v Levoči. Vie sa, že okrem latinčiny ovládal maďarčinu, nemčinu a slovenčinu.

V rokoch 1862 – 1866 bol poslucháčom Stavebnej fakulty Techniky v Pešti, posledný ročník absolvoval vo Viedni, kde získal diplom.

Už v detstve obdivoval historické pamiatky, predovšetkým architektúru a ako žiak kresliarskej školy v Bardejove sa venoval ich dokumentovaniu. Táto činnosť, ktorá ho zamestnávala aj neskôr, bola prvým zdrojom jeho príjmov počas vysokej školy. Jeden zo zakladateľov maďarskej archeológie Flórián Rómer mu sprostredkoval ich uverejňovanie v týždenníku Vasárnapi Újság (Nedeľné noviny), kde postupne pridával aj články o ich histórii. Vtedy sa zoznámil aj s košickým rodákom Imrichom Henszlmannom, otcom pamiatkovej ochrany v Uhorsku.

Ako mladý inžinier sa vrátil do Bardejova, kde prijal miesto na Mestskej kresliarskej škole. Už v 1868 však prešiel na gymnázium do Kremnice učiť deskriptívnu geometriu a kreslenie. Ešte v tom istom roku sa vrátil bližšie k rodisku, do Košíc. Na tunajšom gymnázii učil 29 rokov, až do odchodu do dôchodku v roku 1897. Košice mu boli domovom, až do smrti 2. 11. 1909.

Učenie na reálke stačilo na finančné zabezpečenie rodiny. Popritom však V. Myskovszkému ostávalo dosť času aj pre celoživotnú lásku – historické pamiatky. Vyhľadával a kreslil ich najprv v Bardejove a Košiciach, neskôr na celom Šariši, Spiši, Zemplíne a v Abaújskej župe. Keď ukončili Košicko-Bohuminskú železničnú trať, využíval ju na cesty na Liptov a Oravu. Prvý sa zamerával na drevené kostoly a upozornil na ich hodnotu. Za kresby pamiatkových objektov získal početné vyznamenania. Spomeňme aspoň najvýznamnejšie: v roku 1867 zlatú medailu na svetovej výstave v Paríži, roku 1875 bronzovú v Londýne, v 1878 striebornú zase v Paríži. Za návrh na úpravu západného priečelia domu v Miláne, ktorým sa zúčastnil medzinárodnej súťaže, dostal pochvalné uznanie a zvolili ho za člena Collegio internazionale di scienza lettere et arti v Miláne. František Jozef I. mu udelil rytiersky kríž a titul kráľovského radcu.

Radnica v Bardejove.

Bibliografia V. Myskovszkého obsahuje do 140 titulov. Za dvojdielnu prácu o stredovekých pamiatkach Bardejova (Bártfa középkori műemlékei, Budapest 1879, 1880), mu udelili členstvo v Maďarskej akadémii vied.

Po založení Dočasnej komisie pre pamiatky (Műemlékek Ideiglenes Országos Bizottsága) roku 1872 sa stal jedným z jej najerudovanejších a najaktívnejších členov. Vypracoval do 900 kresieb stavieb so zameraním, popisom a návrhmi na opravu. Po jeho smrti od syna prevzala komisia skicárne s ďalšími vyše 2300 náčrtmi. V dobe, kedy nebola fotografia vytvoril V. Myskovszky bohatý fond grafík dokumentujúci stav pamiatok v druhej polovici 19. stor., ktorý do dnes slúži ako východisko pri ich rekonštrukcii.

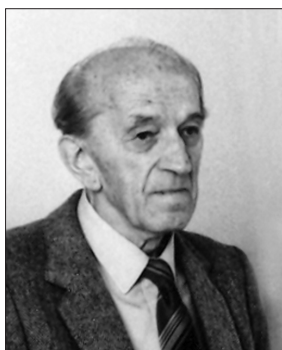
Nemožno opomenúť ani to, že stál pri zrode múzea v Košiciach od 1871, ako jeden z prvých troch kustódov, ktorí bez nároku na honorár vytvárali na tú dobu jednu z najvýznamnejších ustanovizní svojho druhu v Uhorsku. Mal na starosti starožitnosti – vrátane archeológie. Bol autorom sprievodcu k prvej výstave sprístupnenej v roku 1876.

Je potešiteľné, že aj súčasníci si vážia to čo vytvoril. Dokumentuje to pamätná tabuľa na gymnázii v Košiciach na Poštovej ulici a námestie v Bardejove pomenované podľa V. Myskovszkého, kde sa od 1998 nachádza aj jeho busta.

Mária Lamiová

105. výročie narodenia univ. profesora Vojtecha Budinského-Kričku, DrSc.

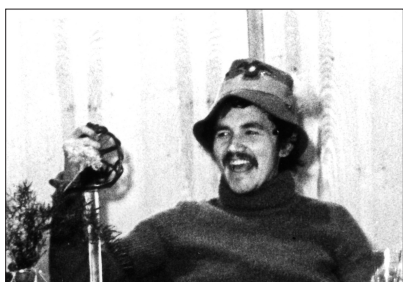
V roku 2008 si pripomíname 105 rokov od narodenia nestora slovenskej archeológie univ. prof. Vojtecha Budinského-Kričku, DrSc. (24. 7. 1903 – 5. 1. 1993). Študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a na Jagielloňskej univerzite v Krakove. Od roku 1929 pracoval v Slovenskom národnom múzeu v Martine. V rokoch 1933 – 1938 pôsobil v Prahe v Československom štátnom archeologickom ústave. Po návrate na Slovensko zakladá v roku 1938 Štátny archeologický ústav pri Slovenskom národnom múzeu v Turčianskom sv. Martine. Súčasne, po nútenom odchode prof. Jana Eisnera, viedol Katedru všeobecnej prehistorickej archeológie na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. Nespravodlivé obvinenia a následné uväznenie začiatkom päťdesiatych rokov nepriaznivo zasiahli do jeho súkromného a profesionálneho života. Po návrate z väzenia prichádza do Košíc, kde bol od roku 1958 vedúcim Výskumného pracovného strediska Archeologického ústavu SAV. Záber jeho vedeckého výskumu bol široký, ale najviac inklinoval k histórii Slovanov. Jeho publikačná činnosť má viac ako 300 titulov. Okrem vedeckých štúdií sú to hlavne monografie: Výtvarný prejav slovenského praveku (1942), Slovenské dejiny I (1947), Slovanské mohyly v Skalici (1959), Das altungarische Fürstengrab von Zemplin (s N. Feticichom – 1973), Krásna Ves – Gräberfeld der lausitzer Kultur (s L. Veličkom, 1986), Kráľovský Chlmec – záchranný výskum na slovanskom mohylníku (1980) a Šebastovce – Gräberfeld aus der Zeit des awarischen Reiches (s A. Točíkom, 1991).

V roku 2003 bola univ. prof. Vojtechovi Budinskému-Kričkovi, Dr.Sc. na budove pobočky Archeologického ústavu SAV na Hrnčiarskej ulici 13 v Košiciach odhalená pamätná tabuľa.

Elena Miroššayová

JUBILEÁ

Životné jubileum PhDr. Václava Hanuliaka

1. decembra 2007 dovŕšil požehnanú šesťdesiatku náš spolužiak, priateľ a popredný odborník v rámci stredovekej archeológie u nás. Rodák z Jánošíkovej (dnes Dunajská Lužná, okr. Senec), kde vychodil základnú školu a potom maturoval na SVŠ v neďalekom Šamoríne (1966). Archeológiu absolvoval na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (v r. 1973), kde neskôr obhájil svoju rigoróznú prácu zameranú na sídliskový obraz Liptova, za ktorú mu bol v roku 1980 udelený titul „PhDr.“. Aj potom sa venoval regiónu Liptova, kde realizoval viaceré záchranné, predstihové, ale aj systematické výskumy (v r. 1975 – 1982 komitátny hrad Liptov). Úzko spolupracoval s Dr. K. Pietom, a to hlavne pri odkrývaní stredovekého hrádka na Havránku v Liptovskej Mare, ktorý mohol byť neskôr, aj vďaka týmto výskumom, pamiatkovo prezentovaný. To už bol Václav Hanuliak pracovníkom Pamiatkového ústavu, strediska v Banskej Bystrici, kde pracoval v rokoch 1984 až 2001. Každoročne vykonával terénne výskumy, a to predovšetkým hradných areálov (Vígľaš, Slovenská Lupča, Čabrad', v r. 1992 začal výskum Pustého hradu nad Zvolenom, ktorý trvá dodnes) a sakrálnych objektov (1987 – 1992 kláštor minoritov v Slovenskej Lupči, objekty v Banskej Bystrici, Kostol sv. Michala v Dvorníkoch, Kostol sv. Petra v Krupine). Od roku 2001 pôsobil na Fakulte ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene, no súčasne sa aj naďalej venoval výskumu Pustého hradu nad Zvolenom. Pod jeho vedením prebiehala adekvátna pamiatková úprava odkrytých zvyškov architektúr a celková prezentácia hradného areálu. Od roku 2006 realizuje výskumy cez spoločnosť Terra antiqua so sídlom v Rimavskej Sobote, z ktorých treba spomenúť výskum v okolí farského Kostola sv. Alžbety vo Zvolene a kostola vo Veľkej Čalomii. Obdivuhodná, vyše tridsaťročná terénna práca jubilanta prináša v jesenných rokoch života svoj výsledok. Nielen v dokumentačných elaborátoch (starostlivo ich vždy vyhotovuje), nielen v aktívnej účasti na domácich i zahraničných vedeckých podujatiach, ale aj v publikačnej činnosti (jeho bibliografia obsahuje vyše 60 položiek). Okrem toho prednáša a popularizuje naše „remeslo“ medzi žiakmi, študentmi i na pôde občianskych združení či turistických oddielov. Mnohé skúmané lokality sú dnes – práve jeho zásluhou – prezentované širokej verejnosti formou múzeí v prírode (najpríznačnejším sa preňho stal Pustý hrad).

Za všetko Ti, milý jubilant, patrí naša úprimná vďaka. Jeseň vydáva vždy plody, no starí Rimania akoby Tebe nechali odkaz: Adhuc tus messis in herbe est (Zatiaľ je tvoja žatva iba v steblo). Do ďalších rokov kvitnúceho života prajeme Ti predovšetkým dobrého zdravia, pohody, ale hlavne toho, typicky tvojho pracovného elánu, ktorým si zapojil radu mladých adeptov do našej do našej spoločnej práce. Nech Ti aj Najvyšší v tomto pomáha!

Michal Slivka

PhDr. Marta Remiašová
(8. 10. 1941 Veľké Leváre – 22. 12. 2007 Prievidza)

Po ťažkej chorobe sa uzavrela životná púť archeologičky a múzejníčky, ktorá sa štyri desaťročia venovala archeologickému prieskumu a výskumu horného Ponitria.

Po ukončení štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1960 – 1965) nastúpila do Múzea v Bojniciach, kde ako archeologička pôsobila dve desaťročia. So vznikom Hornonitrianskeho múzea sa ako jeho prvá riaditeľka (1985 – 1991) s nadšením pustila do renovácie priestorov, generálnej opravy depozitára a budovania nových expozícií a výstav. Celých 34 rokov pracovala v uvedených múzeách až do odchodu na dôchodok (1999). V záchranných výskumoch pokračovala až do roku 2005.

V regióne hornej Nitry uskutočnila desiatky archeologických výskumov na pravekých a stredovekých lokalitách (Prievidza, Koš, Nedožery-Brezany, Diviaky nad Nitricou, Kocurany, Opatovce nad Nitrou, Bojnice a iné). Svoje úsilie zamerala najmä na obdobie včasného a vrcholného stredoveku. Medzi najvýznamnejšie patrí dlhoročný systematický výskum hradiska Vyšehrad. V rokoch 1994 – 2005 sa spolupodieľala na archeologických výskumoch realizovaných v spolupráci s Pamiatkovým úradom SR v rámci pamiatkovej obnovy a prezentácie stredovekých architektur v Bojniciach, Koši, Prievidzi, Skačanoch a Nitrianskom Pravne. Komplexné zhodnotenie vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti v oblasti archeológie a muzeológie pripravilo do tlače Občianske združenie Benedikt v Prievidzi v roku 2006 pri príležitosti jej 65. narodenín (PhDr. Marta Remiašová. Personálna bibliografia. Autor a zostavovateľ Mgr. Ondrej Čiliak, 72 s.; tiež MÚZEUM XXXVI, 1991, č. 4, s. 75 a MÚZEUM XLVII, 2001, č. 4, s. 47).

Bola autorkou a zostavovateľkou monografií obcí Koš, Lehota pod Vtáčnikom, Kocurany a Sebedražie a zostavila posledné tri čísla Vlastivedného zborníka Horná Nitra. Editorsky sa podieľala na viacerých publikáciách obcí hornonitrianskeho regiónu.

PhDr. Marta Remiašová podporovaná svojou rodinou urobila kus poctivej terénnej práce pre odbor archeológie ako aj rozvoj múzejníctva na hornej Nitre. Bola nadšenou a váženou popularizátorkou regionálnej histórie, ktorá svoje vedomosti odovzdávala mladým i generácii tretieho veku. O tom svedčí veľmi početná komunita, ktorá sa s ňou prišla rozlúčiť a odprevadiť ju na poslednej ceste. Odišla skromná a pracovitá kolegyňa a priateľka.

Češť jej pamiatke!

Marta Mácelová

NOVÉ PUBLIKÁCIE

Vedecké podujatia a publikácie Ústavu pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína Filozofa a Metoda v roku 2007

Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína Filozofa a Metoda skonštituovaný v r. 2005 pri Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (zakladateľ prof. RNDr. Jozef Michalov, DrSc., spolupracovníci PhDr. Peter Ivanič, PhD., PhDr. Martin Hetényi, PhD., Mgr. Zvonko Taneski, PhD.) a budovaný doslova „ab ovo“ bol schopný v priebehu necelých dvoch rokov svojej existencie v spolupráci s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre usporiadať v roku 2007 dve medzinárodné podujatia a vydať z nich dva zborníky. Rozsah riešenej problematiky je široký a je postavený na interdisciplinárnej báze. Každý príspevok je opatrený cudzojazyčným alebo slovenským resumé. Obe dva zborníky vyšli s finančnou podporou Ministerstva školstva SR, Mesta Nitry a Nitrianskeho samosprávneho kraja.

Zborník z prvého podujatia:

J. Michalov/P. Ivanič/M. Hetényi/Z. Taneski (ed.): Duchovné, intelektuálne a politické pozadie cyrilometodskej misie pred jej príchodom na Veľkú Moravu. Monografia príspevkov z medzinárodného vedeckého sympózia Nitra, 2. júl 2007. Nitra 2007, 240 str.

Po úvodnom slove a príhovoroch dekanky FF UKF v Nitre Zdenky Gadušovej a zástupcu primátora mesta Nitry Františka Baláza zborník obsahuje tieto príspevky: Jozef Michalov: Duchovná a vzdelanostná príprava solúnskych bratov na misiu na Veľkej Morave a metódy práce na misii; Alexander M. Petrovič: University in Constantinople

IX. and X. century with a prepositis of culture work in Byzance of that period; Václav Ježek: Vzdelanost jako způsob života v Byzanci 9. – 10. století; Peter Ivanič: Predcyrilometodské misie na území dnešnej Moravy a Slovenska z pohľadu českej a slovenskej historiografie; Piotr Boroń: Iroscottish attempts to Christianize the Slavs – sources and myths of historiography; Martin Hurbanič: Od teórie k praktickému misionárstvu: patriarcha Fótiος; Beáta Pintérová: Byzantská misia Konštantína a Metoda vo svetle slovenskej a českej historiografie; Walerian Bugel: Kritériá určovania obradovej príslušnosti cyrilometodskej misie; Andrej Škoviera: Liturgia cyrilometodskej misie na Veľkej Morave; Bojan Radovanič: Archív a bibliotéka monastiera Chilandra na hore Athos; Martin Vančo: Plakety z Bojnej a byzantská imperiálna ikonografia; Nad'a Profantová: Relikviárový křížek z Moravského pole (dnes Rakousko); Martin Hetényi: Politické aspekty misie Konštantína a Metoda pred jej príchodom na Veľkú Moravu; Zvonko Taneski: Cyrilometodské výskumy v novej macedónskej literárnej historiografii; Maja Jakimovska-Tošić: Some notes about the older service of St. Cyril the Philosopher; Pavol Koprda: Návrh na nové čítanie slova „razoumъ“ v Rastislavovom liste Michalovi III.; Marek Meško: Právny systém v Byzantskej ríši v 8. a v 9. storočí; Terézia Horváthová: Cirkevno-právny systém v Byzancii a misia Cyrila a Metoda; Valentína Gálová – Jozef Gál: Odkaz Konštantína-Cyrila a Metoda v známkeovej tvorbe.

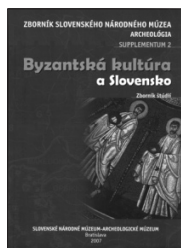
Zborník z druhého podujatia:

J. Michalov/M. Hetényi/P. Ivanič/Z. Taneski (ed.): Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda. Monografia príspevkov z medzinárodnej konferencie Nitra, 3. júl 2007. Nitra 2007, 249 str.

Po úvodnom slove a príhovoroch rektora Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre Libora Vozára, diecézneho biskupa Nitrianskej rímskokatolíckej diecézy Viliama Judáka a poradkyne ministra školstva Lýdie Benčovej nasledujú príspevky:

Peter Žeňuch: Cyrilské a latinské písomnosti byzantskej tradície v kontexte kultúrneho i náboženského pluralizmu v regióne pod Karpatmi; Alexander. T. Ruttkay: O počiatkoch kresťanstva a najstarších sakrálnych architekturách na území Slovenska; Lubomíra Havlíková: Recepcie byzantských právnických památok ve slovanském, zejména velkomoravském prostředí (reflexe v české právní historii); Anna Masariková/Júlia Ivanovičová: Dokumenty, kroniky, letopisy, písomné pramene pre dejiny Veľkej Moravy; Desislava Naydenová: Cyrillo-Methodian juridical heritage in medieval Bulgaria; Slavia Barlieva: The Cyrillo-Methodian Tradition in the Latin Hagiography. Recent Research Topics; Viliam Turčány: Výklad a preklad – alebo – Nad osobitou obraznosťou Proglasu; Štefan Vragaš: Konštantín Cyril – významný teológ cyrilometodskej epochy; Peter Sedlák: Kontinuita diela sv. Cyrila a Metoda v chorvátskom „glagoljšťve“; Peter Zubko: Tradícia a dedičstvo sv. Cyrila a Metoda v Košickej diecéze; Martina Bohačiaková: Cyrilometodský odkaz u Juraja Papánka, Juraja Sklenára a Juraja Fándlyho; Libor Pavera: Josef Vašica v dialogu kultur střední Evropy; Pavel Ambros: První velehradský unionistický kongres v roce 1907 a rozvoj cyrilometodské tradice v jeho duchu – tvůrci a dědicové; Martin Slaninka: Poznámky k zostaveniu Nového staroslovienského slovníka; Cyril Diatka: Akí sme?; Marcel Pecník: Miesto cyrilometodského motívu v mincovnej, bankovkovej a medailérskej tvorbe na Slovensku; Helena Gabčová: K prekladu niektorých termínov.

Darina Bialeková

Vladimír Turčan (ed.), Byzantská kultura a Slovensko. Zborník štúdií. Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia – Supplementum 2. Bratislava 2007. Editor: PhDr. Vladimír Turčan, vedecký redaktor: PhDr. Juraj Bartík, PhD., mäkká väzba, 164 strán, čiernobiela obrazová príloha, farebná predná a zadná strana knihy. Vydal: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum v spolupráci s Nadáciou pre záchranu kultúrneho dedičstva. ISBN 978-80-8060-203-1.

Zborník bol vydaný na základe príspevkov z kolokvia Byzantská kultura a Slovensko, ktoré sa uskutočnilo dňa 25. mája v priestoroch SNM – Archeologického múzea za účasti bádateľov zo Slovenska a Českej republiky. Na stretnutí bol prezentovaný súčasný stav bádania v spomínanej oblasti z pohľadu histórie, archeológie a numizmatiky. Do zborníka bolo zaradených okrem príspevkov z kolokvia (až na prednášky prof. Tatiany Štefanovičovej a Dr. Luďka Galušku) aj päť článkov ďalších bádateľov, takže sa v zborníku nakoniec objavilo celkovo 14 príspevkov.

Nasledujúca pasáž sumarizuje kľúčové body tém, ktorými sa zaoberajú jednotlivé štúdie.

Úvodné slovo mal zostavovateľ celého zborníka Vladimír Turčan, ktorý v úvode (str. 6) predstrel všetky aspekty vzniku i skladby zborníka.

Miroslav Daniš: Univerzitný profesor Alexander Avenarius (str. 7 – 11). Autor v štúdiu predstavil životnú dráhu a prácu tohto významného európskeho byzantológa, ktorý na Slovensku položil základy byzantológie ako vedného odboru. Prof. Alexander Avenarius (1942 – 2004) bol tiež vynikajúcim historikom a medievalistom, ktorý do svojich diel zakomponoval aj výsledky archeologického bádania. Aj celý projekt „Byzantská kultura a Slovensko“ bol (výstava a kolokvium v priestoroch AM SNM v Bratislave i zborník) venovaný jeho pamiatke.

Jozef Zábojník: K problematike predmetov „byzantského pôvodu“ z nálezisk obdobia avarskeho kaganátu na Slovensku (str. 13 – 32). J. Zábojník sa v štúdiu zameril na predmety „byzantského pôvodu“, ktoré sa našli na území dnešného Slovenska v období avarskeho kaganátu (567/568 – okolo r. 803). Spomínané predmety sa našli ako ojedinelé nálezy, v depotoch, ale aj v hrobách. Podľa tohto členenia autor postupuje aj pri opise jednotlivých

nálezov. Jozef Zábojník opis objektov záujmu dopĺňal aj obrázkami, medzi ktorými dominujú detailné kresby predmetov. Dôležité sú i jeho poznámky k niektorým predmetom vychádzajúce z autopsie. Môžeme konštatovať, že medzi predmetmi „byzantského pôvodu“ nachádzame najčastejšie mince, šperky a súčasti opaskových garnitúr. Najviac sa ich na Slovensku našlo v strednom a v neskorom stupni obdobia avarského kaganátu a dokladajú prúdenie technológií, ale aj importov zo stredomorskej oblasti.

Martin Hurbanič: Avarské obliehanie Konštantínopolu roku 626 v byzantskej hagiografii (str. 33 – 40). Autor ku svojmu príspevku čerpal informácie hlavne zo synaxárov (resp. hagiografických zborníkov) viažucich sa k 7. augustu, kedy boli Avari v r. 626 definitívne porazení a ku dňu Akathistu, ktorého súčasťou bol rovnomený mariánsky hymnus s predslovom obsahujúcim informácie o avarskom útoku z roku 626. Synaxáre ako hagiografické pramene obsahujú stručné kompilácie viažuce sa k dôležitým cirkevným sviatkom a k pamätným udalostiam zoradeným podľa liturgického kalendára. Zo spomienky na avarský útok na Konštantínopol sa pod vplyvom rôznych faktorov stala legenda, čo sa najvýraznejšie prejavilo v pamiatkach hagiografickej povahy. Spomínaný autor uvádza, že hagiografické texty o spomínanej udalosti sú viac výpoveďou o vtedajšej realite než autentickými prameňmi k obliehaniu Konštantínopolu v roku 626.

Vladimír Turčan: K historickému pozadiu uloženia depotu v Zemianskom Vrbovku (str. 41 – 49). Vladimír Turčan nás v úvode informoval o nájdení depotu v Zemianskom Vrbovku v r. 1937 a jeho spracovaní v nasledujúcich rokoch. Nezabudol tiež upozorniť na dodatočné nálezy mincí (4 ks), ktoré pôvodne patrili k depotu pozostávajúceho zo strieborných predmetov a z byzantských mincí z r. 641 – 685. V príspevku sa nachádzajú aj kresby väčšiny predmetov z pokladu a nechýbajú ani analógie k pohárom typu Nagyszenthmiklós a k náušniciam, ktoré boli tiež jeho súčasťou. Na obr. 4 na str. 46 je mapa Karpatskej kotliny, na ktorej sú zaznačené náleziská pohárov typu Nagyszenthmiklós. Autor článku zaradil depot zo Zemianskeho Vrbovku aj do kontextu súčasných poznatkov o regióne juhu stredného Slovenska z obdobia, kedy bol deponovaný. Bádateľ tiež zistil, že medzi Byzantskou ríšou a uvedenou oblasťou museli v 7. storočí existovať intenzívne kontakty.

Naďa Profantová: Nálezy byzantského pôvodu z 6. – 10. storočí z Českej republiky: teze (str. 51 – 65). V štúdií Naďa Profantová ponúka prehľad všetkých nálezov byzantského pôvodu zo 6. – 10. storočia na území Českej republiky. Zaujímavé sú mapky (obr. 1, 2 na str. 52 a 53) ukazujúce na koncentráciu uvedených predmetov zo 6. – 7. stor. v stredných Čechách a na strednom a dolnom Pomoraví. Príspevok je ilustrovaný kresbami a fotografickou dokumentáciou niektorých predmetov byzantského pôvodu z celého sledovaného obdobia. V závere príspevku sú tabule (tab. 1 – 4) týkajúce sa niektorých predmetov zo skúmaného súboru (mincí, praciek, kovaní a hodvábu). Autorka príspevku uviedla, že koncom 6. a v 7. storočí boli najdôležitejšími nálezmi byzantského pôvodu na sledovanom území mince. V 8. storočí to boli zase opaskové kovania súvisiace s avarským prostredím. Najväčšiu druhovú variabilitu predmetov byzantského pôvodu poznáme z 9. storočia; druhovú skladbu predmetov z oblasti obohacuje pre toto obdobie aj hodváb a luxusná stolová keramika, byzantské vplyvy reprezentujú aj niektoré typy kostolov. V 10. storočí je už predmetov menej a najdôležitejšími sú enkolpióny.

Danica Staššiková-Štukovská: K byzantskému pôvodu sklenených korálikov v nálezoch z 8. – 9. stor. na Morave a Slovensku (str. 67 – 81). Danica Staššiková-Štukovská skúma vo svojej štúdií dve skupiny sklenených korálikov z územia Moravy a Slovenska, a to exempláre z 8. storočia a v druhej skupine z 9. storočia. Uvedená bádateľka sa na ne pozerá z hľadiska archeológie, histórie, nálezových kontextov, v ktorých sa našli, ale aj typológie podľa ich tvaru a technológie výroby. Na uvedené problémy sa zameriava v špeciálnych kapitolách, ktoré sú doplnené o prílohy v podobe máp (obr. 2, 3), tabiel (tab. 1 – 3), obrázkov s nálezovými situáciami (obr. 4), fotografiami mikroskopických rezov korálikov (obr. 6) a kresbami a fotografiami korálikov samotných (obr. 7 – 10). Z príspevku vyplýva, že iba niektoré kvalitné sklenené koráliky z 8. storočia boli importmi z Byzancie, kým v 9. storočí už mohli byť kvalitné exempláre prejavom prítomnosti sklárov, ktorí ovládali vyspelé sklárske technológie, priamo v centrách Veľkej Moravy.

Hana Chorvátová: Horizonty byzantsko-orientálneho šperku na tzv. veľkomoravských pohrebiskách (str. 83 – 101). Bádateľka predstavila v príspevku tri horizonty uvedeného šperku na pohrebiskách z obdobia Veľkej Moravy, a to horizont A, B a C. Snažila sa ich vymedziť relatívnym i absolútnym datovaním. Pri datovaní jej pomohli hlavne nálezy náušnic a gombíkov z publikovaných pohrebísk uvedeného obdobia a ich vzájomné kombinácie. Príspevok autorka začína úvodom do problematiky. Každý predpokladaný horizont je predstavený v obrazovej prílohe aj pomocou výberu šperkov, a to hlavne náušnic a gombíkov, či už v kresbovej alebo fotografickej podobe. Na obr. 1 na str. 96 sa nachádza výrez z plánu pohrebiska Staré Město-Na valách, ktoré bolo dôležité pre vymedzenie uvedených horizontov.

Andrej Fiala: Výtvarný prejav staroslovenskej baziliky na Bratislavskom hrade (str. 103 – 114). Autor článku sa snažil zrekonštruovať výtvarné detaily a konštrukciu baziliky z 9. storočia na Bratislavskom hrade. K tomu čerpal informácie jednak z jej dochovaných zvyškov, a jednak aj z poznatkov o antických a stredovekých stavbách v Európe. V obrazovej prílohe nám Andrej Fiala obrazovo priblížil situáciu návršia Bratislavského hradu v 9. storočí (obr. 1), rez valom pred palácom Bratislavského hradu (obr. 3), pôdorys baziliky z 9. storočia na Bratislavskom hrade (obr. 2), zvyšky jej výmaľby (obr. 6) a jej rekonštrukciu (obr. 5, zadná strana knihy). Nezabudol sem zaradiť ani analógie ku konštrukčným (obr. 3) či výzdobným (obr. 7) javom, ktoré nachádzame na spomínanej bratislavskej bazilike. Z architektonického pohľadu má bazilika predlohy v adriatickej oblasti a časť maľby interiéru zase poukazuje na kontakty s Byzanciou.

Eduard Krekovič: Keramika tzv. antických tvarov (str. 115 – 122). Eduard Krekovič sa vo svojej štúdii zamerail na keramiku tzv. antických tvarov, ktorá nebola na Veľkej Morave príliš početnou keramickou skupinou. Na tento keramický súbor sa pozrel z hľadiska archeológie, histórie, technológie a tiež typológie. V obrazovej prílohe nechýbajú príklady tejto keramiky (obr. 1; 2: 4, 5), jej v ruke modelovaných napodobenín (obr. 2: 2, 3), no i strešnej krytiny vyrobenej z podobného materiálu ako keramika tzv. antických tvarov. Analógie k spomínanému keramickému súboru autor príspevku hľadal v juhovýchodnej Európe. Podľa neho môžeme spájať objavenie sa tejto keramiky so silným byzantským vplyvom v 9. storočí na Veľkej Morave, v okolí Balatonu, ale aj na dolnom Dunaji.

Anton Fiala: Z najnovších objavov byzantských mincí na Slovensku (str. 123 – 129). V štúdii autor podáva prehľad o nálezoch byzantských mincí zo 7. – 12. storočia na Slovensku, pričom sa snaží interpretovať aj vplyv byzantského menového systému na náš región. Príspevok je doplnený aj o súpis lokalít s nálezmi byzantských mincí zo Slovenska (str. 124, 125), a tiež o obrázky niektorých exemplárov – väčšinou vo fotografickej podobe (obr. 1 – 7). Byzantský menový systém a jeho jednotky mali v období včasného a vrcholného stredoveku značný význam v hospodárstve politických celkov zasahujúcich na naše územie. Neskôr, v 13. storočí malo Uhorsko už vlastný menový systém a Byzancia bola z dovtedajších hospodárskych pozícií vytlačená.

Georgios Kardaras: The Avars: foederati of Byzantium? (str. 131 – 137). Autor skúma spojenectvo Avarov a Byzantskej ríše v rokoch 558 – 574, ktoré bolo zo strany Byzancie udržiavané iba darmi. Všíma si pritom každý aspekt vzťahov medzi dvomi stranami v prameňoch – od dohôd a stretnutí avarských veľvyslancov s byzantskými cisármi, cez vojenskú pomoc Avarov Byzancii až po klasifikáciu termínov používaných dobovými autormi pre charakterizovanie vzťahu Byzancie k Avarom. Georgios Kardaras použil pri práci na štúdii okrem odbornej literatúry i dobové pramene. Zo záverov autora vyplýva, že Avari ako federáti Byzantskej ríše v spomínanom období nefigurovali, pretože tento status by od Byzancie vyžadoval platenie pravidelných ročných platieb, pridelenie pôdy a posielanie darov výmenou za vojenskú pomoc.

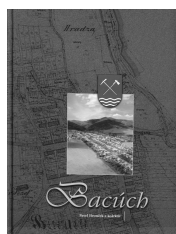
Tomáš Krampľ: Ampulka svätého Menasa (str. 139 – 151). Tomáš Krampľ sa v príspevku snaží ampulku svätého Menasa zo zbierok Západoslovenského múzea v Trnave datovať a zaradiť do širších súvislostí kultu spomínaného mučeníka. Svätý Menas zomrel za Diokreciánovej vlády a jeho kult sa na začiatku dokázateľne spájal s územím Byzantskej ríše. Po úvodnom opise ampulky z Trnave nás autor príspevku informuje o legende a kulte svätého Menasa, ikonografii jeho zobrazenia, chronológii a typológii jeho ampuliek a tiež o ich funkcii a rozšírení. Článok je doplnený o obrázky v kresbovej a fotografickej podobe zachytávajúce jednak ampulku svätého Menasa z Trnave (obr. 1, 2) a jednak paralely k nej (obr. 3-16).

Ján Hunka: Nálezy arabských mincí z 8. – 14. storočia na Slovensku a ich možná historicko-numizmatická interpretácia (str. 153 – 158). Štúdia pojednáva o nespočetných nálezoch arabských platidiel zo Slovenska. Doteraz boli na Slovensku identifikované dve skupiny stredovekých arabských mincí: ojedinelý nález medeného falsu z 8. storočia a 16 strieborných dirhemov zo staromaďarských pohrebísk z konca 9. – 1. polovice 10. storočia. Ján Hunka sa v príspevku snažil zaradiť nálezy arabských mincí do historického a geografického rámca vtedajšej Európy a pokúsil sa nájsť aj cesty, ktorými mohli na územie Slovenska prísť. V príspevku sa nachádza tiež tabuľka (tab. 1), ktorou autor štúdie podáva prehľad o doterajších nálezoch arabských dirhemov na Slovensku.

Ján Hunka: Vzácný nález byzantskej mince z 10. stor. z Považia (str. 159 – 163). Bronzová minca s motívom Krista nájdená v Skalke nad Váhom je jednou zo štyroch byzantských mincí z územia Slovenska datovaných do 10. storočia. Ján Hunka prostredníctvom svojej štúdie predstavuje spomínanú mincu odbornej verejnosti po prvý raz a vysvetľuje okolnosti jej nájdenia. Popri fotografii averzu a reverzu (obr. 1) uvádza aj ďalšie údaje týkajúce sa jej rozmerov, váhy, materiálu, z ktorého bola vyrobená, ale zastavuje sa aj pri motíve a texte na minci. Na záver bádateľ konštatuje, že minca bola skôr predmetom so vzťahom ku kresťanskému náboženstvu než platidlom.

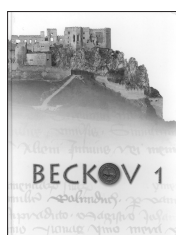
Zborník odporúčam nielen „milovníkom byzantského umenia“.

Martin Husár

Hronček, P. a kol.: Bacúch. Reprezentačná monografia v tvrdej väzbe. Vydal Obecný úrad Bacúch a Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Martin 2006. 143 s., čb. a farebné obrázky v texte.

Doklady o vývoji obce spracoval kolektív autorov (P. Hronček, R. Ragač, P. Maliniak, M. Ološtiaková -Vundrová).

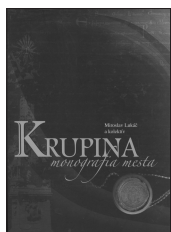
Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918. Zostavil Jozef Karlík. Reprezentačná publikácia v pevnej väzbe. Pre Obecný úrad Beckove vydalo vydavateľstvo WillArt. Nové Mesto nad Váhom 2006. 204 s., farebné fotografie v texte.

Doklady o histórii obce od praveku až po rok 1918 spracoval kolektív autorov (M. Mácelová, Š. Tóthová, J. Lukačka, D. Dvořáková, I. Mrva, L. Vrteľ, S. Paulusová, M. Šišmiš).

Brezno v premenách času. Zostavovatelia: A. Štulrajterová a J. Weiss. Reprezentačná publikácia v tvrdej väzbe. Pre mesto Brezno vydalo Štúdio HARMONY. Banská Bystrica 2005. 256 s., čb. a farebné obrázky v texte.

Archeologické a historické doklady spracovali: J. Alberty, M. Bovan, Ľ. Fillová, R. Lacko, M. Mácelová.

Krupina. Monografia mesta. Zostavil M. Lukáč. Reprezentačná publikácia v pevnej väzbe. Pre mesto Krupina vydalo Štúdio HARMONY, s. r. o. Banská Bystrica 2006. 254 s., čb. a farebné obrázky v texte.

Prírodné pomery, históriu a súčasnosť mesta spracoval kolektív pod vedením M. Lukáča.

Monografia obce Nemecká. Čipkárske obce Nemecká, Dubová a Zámotie – ich krajina, história a tradície. Zostavovatelia: M. Lokša a P. Hronček. Vydal Obecný úrad Nemecká a Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Martin 2007. 206 s., čb. fotografie a farebná obrazová príloha, tvrdá väzba.

Archeologické, historické a etnografické doklady o obciach spracovali: P. Hronček, M. Lokša, M. Mácelová, P. Maliniak.

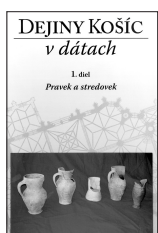
Darulová, J. a kol.: Pliešovce. Reprezentačná publikácia v pevnej väzbe. Vydal Obecný úrad v Pliešovciach a Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Martin 2006. 192 s., čb. a farebné fotografie v texte.

Archeologické, historické a etnografické doklady spracovali: J. Darulová, I. Herčko, T. Chorvát, K. Košťálová, R. Malček, P. Maliniak, R. Ragač, S. Očenášová-Štrbová.

Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I. a II. Zostavili: R. Kozíak a J. Nemeš. Zborník vedeckých štúdií z konferencie, uskutočnenej v dňoch 29. – 30. 3. 2006 v Banskej Bystrici. Vydalo vydavateľstvo Chronos a Centrum pre štúdium kresťanstva v edícii Studia Christiana, zv. 1 v spolupráci s Fakultou humanitných vied UMB v Banskej Bystrici, Filozofickou fakultou Katolíckej Univerzity v Ružomberku a Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV. Bratislava: 2006. 439 s. (I.), 332 s. (II.), brožovaná väzba.

V dvoch zväzkoch je publikovaných päťdesiat príspevkov domácich a zahraničných bádateľov, ktoré sú výsledkom bádania multidisciplinárneho výskumu z oblasti histórie, archeológie, religionistiky, filozofie, umeleckej histórie a teológie.

Štefan Eliáš a kol.: Dejiny Košíc v dátach. I. diel. Košice 2007. 161 str. Obrázky v texte. ISBN 978-80-89089-68-0

Kniha autorského kolektívu Dejepisného spolku Košíc pod vedením mgr. Štefana Eliáša bola napísaná ako príručka pre všetkých, ktorí sa chcú rýchlo zorientovať v bohatej a pestrej minulosti mesta Košíc.

Publikácia má tri hlavné kapitoly. 1. kapitola (s. 11 – 22) Osídlenie Košickej kotliny v praveku až včasnem stredoveku (autorka: M. Lamiová-Schmiedlová) podáva súhrn doterajších poznatkov o osídlení územia dnešného mesta a jeho blízkeho okolia, ktoré boli získané pri archeologických výskumoch. 2. kapitola (s. 23 – 36) Vznik ranostredovekého mesta v arpádovskom Uhorsku (autor: Š. Eliáš) sa zaoberá dejinami mesta od polovice 10. storočia po rok 1230, t. j. po prvú písomnú zmienku. 3. kapitola (s. 37 – 152) Košice v období vrcholného a neskorého stredoveku 1230 – 1526 (autori: Š. Eliáš, M. Ďurišová, M. Ostrolúcka, K. Turčanová) je rozsahom najobsiahlejšia. Autori do nej zahrnuli významné historické udalosti mesta od prvej písomnej zmienky až po situáciu, ktorá nastala po bitke pri Moháči v roku 1526. Zaoberajú sa postupným osídľovaním a rozširovaním mesta, etnickým zložením obyvateľstva, urbanistickým vývojom obytnej zóny a opevnenia, kláštorami, cechmi, obchodom a kultúrou. Za každou kapitolou je zaradená prehľadne usporiadaná chronológia významných historických udalostí a súpis literatúry. Kniha obsahuje tiež miestny a menný register. Texty sú doplnené čiernobielymi a farebnými reprodukciami kresieb archeologických nálezov, historických vedut mesta, vyobrazeniami erbov mesta, zaujímavých architektonických detailov stavieb, plánmi stavieb kostolov, mapami, portrétmi panovníkov a žánrovými obrázkami. Čitateľov určite zaujme reprodukcia mapy strednej Európy z roku 1528 a fragmenty gotických notových textov z chóru sv. Alžbety v Košiciach.

Publikácia je vytlačená na kvalitnom papieri. Jednotlivé podkapitoly sú napísané tak, aby čitateľa zaujali. Autorom sa tento zámer zrejme podaril, pretože prvý náklad knihy je už takmer rozpredaný.

Vladimír Sklenka: Chladné zbrane a zbroj zo zbierok Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici. Banská Bystrica 2006. Publikáciu vydalo Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici. Formát B5, 136 strán, brožovaná väzba, kriedový papier, čiernobiele a farebné obrázky, cena 220 Sk.

Zbierka chladných zbraní v Stredoslovenskom múzeu patrí svojím rozsahom medzi najväčšie na Slovensku. Publikácia zoznamuje čitateľa s históriou vzniku tejto zbierky a formou textového a obrazového katalógu s vývojom chladných zbraní a ochrannej zbroje od eneolitu po 20. storočie. Pre archeológiu je obzvlášť cenné vyobrazenie a popis artefaktov súvisiacich s problematikou boja pochádzajúcich či už z archeologických výskumov alebo z ojedinelých nálezov, hlavne zo stredného Slovenska.

Filip Glocko: Fajky a fajčiarske pomôcky zo zbierok Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici. Banská Bystrica 2007. Publikáciu vydalo Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici. Formát B5, 96 strán, brožovaná väzba, kriedový papier, čiernobiele a farebné obrázky, cena 220 Sk.

Predkladaná práca prezentuje odbornej i laickej verejnosti históriu fajok a fajčiarskych pomôcok v rozmedzí 18. – 20. storočia v európskom kontexte, ako aj materiály použité na ich výrobu, na základe predmetov zo zbierok Stredoslovenského múzea. Súčasťou publikácie je aj obrazová dokumentácia fajok a fajčiarskych pomôcok a vyobrazenie motívov fajčenia na dekoratívno-úžitkových predmetoch. Práca nájde uplatnenie i v archeológii, kde sú fajky častým nálezom v kontextoch s novovekým osídlením.

Zborník Stredné Slovensko 11 – spoločenské vedy. Banská Bystrica 2007. Vydalo Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici. Formát B5, 192 strán, brožovaná väzba, obyčajný papier, čiernobiele obrázky, nemecké a anglické resumé, cena 120 Sk.

Po niekoľkoročnej prestávke opäť vychádza Zborník Stredné Slovensko, ktorý svojím jedenástym číslom tradíciu i tematicky nadväzuje na predchádzajúce ročníky a umožňuje odborným pracovníkom s pôsobnosťou na území Banskobystrického kraja prezentovať svoje príspevky z oblasti histórie, archeológie, dejín umenia, etnografie, reštaurátorsko-konzervátorskej praxe a múzejnej teórie a praxe. Zborník obsahuje 22 odborných článkov publikovaných v slovenskom jazyku, jeden príspevok je publikovaný v nemeckom jazyku.

Tomáš Zachar

ZMENY V ČLENSKEJ ZÁKLADNI

Noví členovia

Mgr. Alena Bistáková, Mgr. Martin Furman, Matúš Hudák, PhDr. Anton Karabinoš, Gerhard Pastirčák, Juraj Slovák, PhDr. Vítázoslav Struhár, Anton Šteger.

OZNAMY REDAKCIE

Ospravedlnenie

Hlavná redaktorka sa ospravedľňuje pánovi doc. Michalovi Slivkovi, autorovi gratulatoria Dr. Václavovi Hanuliakovi, a tiež jubilantovi, za neuverejnenie príspevku v minulom čísle Informátora z technických príčin.

*Názory a stanoviská prezentované v príspevkoch sa nemusia zhodovať s názormi a so stanoviskami redakcie.
V takomto duchu príspevky prešli základnou jazykovou úpravou bez podstatných zásahov do znenia textu.*

REDAKČNÁ UZÁVIERKA NASLEDUJÚCEHO ČÍSLA JE 31. 10. 2008!!!

ČASOPIS VYJDE LEN V PRÍPADE DOSTATOČNÉHO POČTU PRÍSPEVKOV!!!

Vydáva Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre (Akademická 2, 949 21 Nitra).
Hlavná redaktorka: Mgr. L. Benediková (luciabenedikova@yahoo.com). Redakčná rada: Mgr. Z. Borzová, PhDr. J. Chovanec, PhD., PhDr. E. Miroššayová, CSc., PhDr. M. Soják, PhD., PhDr. V. Turčan. Počítačová sadzba: L. Benediková, P. Červeň.
(Na embléme pintadera zo 6. stor. pred Kr. zo Smoleníc. Návrh a grafické stvárnenie J. Maretová).
Tlač: Michel Angelo Nitra